

Coen!

€ 6,95

Eenmalige uitgave van
het Westfries museum
i.s.m. Vind magazine en
PolderVondsten B.V.

Geroemd en verguisd

HELD OF SCHURK?

De bloedige wraak op Banda

'Dispereert niet', een oproep die is blijven hangen

Maarten van Rossem over de ophef

Schaduwen van Coen

81710966068700

WOORD VOORAF

Alstublieft, hier is hij dan. De nieuwste loot aan de tak van de 'personality magazines' in Nederland, de Coen!. Een eenmalige uitgave van het Westfries Museum. Geheel gewijd aan één van meest omstreden personen uit de Gouden Eeuw: Jan Pieterszoon Coen. Koopman, boekhouder en gouverneur-generaal van de VOC. Geroemd als vormgever van het succesvolle handelsimperium van de VOC in Azië en stichter van Batavia. Maar evenzeer verguisd omdat hij daarbij het gebruik van geweld niet schuwde.

VAN 'DENKMAL' WERD HET
STANDBEELD DAARMEE OOK
EEN BEETJE 'MAHNMAL',
EEN HERINNERING AAN DE
DUISTERE KANTEN
VAN ONZE KOLONIALE
GESCHIEDENIS

Ad Geerdink is directeur van het Westfries Museum en heeft een doctorale titel in geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen

Hoe omstreden Jan Pieterszoon Coen is, bleek recentelijk nog. In zijn geboortestad Hoorn werd een burgerinitiatief op touw gezet om Coens standbeeld op het centrale stadsplein de Roode Steen te vervangen door dat van een

tijdgenoot met minder bloed aan zijn handen. Dit leidde tot een verhitte discussie in Hoorn op internetfora en in de landelijke dagbladen. De gemeenteraad besloot uiteindelijk om het standbeeld te laten staan, maar wel van een nieuwe sokkeltekst te voorzien waarin ook de gewelddadige kanten van Coens optreden in Indië aan bod komen. Van 'Denkmal' werd het standbeeld daarmee ook een beetje 'Mahnmal', een herinnering aan de duistere kanten van onze koloniale geschiedenis.

De glossy is noch Denkmal noch Mahnmahl. Deze uitgave neemt geen stelling in de discussie en heeft enkel tot doel om Jan Pieterszoon Coen wat meer kleur op zijn bleke wangen te geven; u kennis te laten maken met de grote rijkdom aan visies, verhalen en objecten die met deze historische persoon samenhangen. De Coen! is een afwisselend magazine geworden met interviews, columns, boeiende historische verhalen, verrassende invalshoeken en prachtige illustraties.

Als de Coen! één ding duidelijk maakt dan is het wel dat Jan Pieterszoon Coen, hoe uw eigen oordeel over hem ook mag luiden, niet weg te denken is uit de Nederlandse geschiedenis en bijna 400 jaar na zijn dood nog steeds mensen beroert. •

Inhoud

6

Column Maarten van Rossem

Het beoordelen van het verleden naar de maatstaven van het heden. Is dat eigenlijk wel zinvol?

8

Het Westfries Museum en Coen

Met 'De zaak Coen' speelt het museum in op de discussie rond het initiatief tegen het beeld. De bezoeker van de tentoonstelling oordeelt zelf.

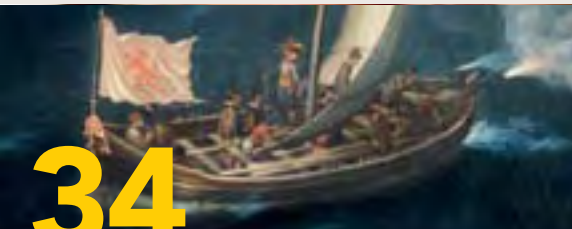
14

De bloedige wraak op Banda

'Een van de ergste moordpartijen uit de geschiedenis van de VOC', noemt een hedendaags historicus het.

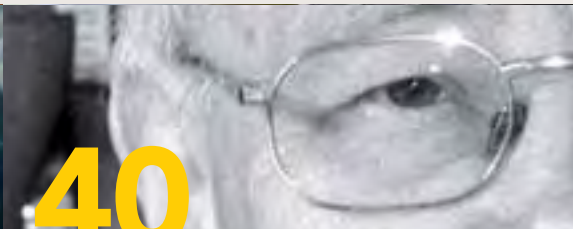
34

Raadsels rond een boeiend schilderij

Is de man in de sloep Jan Pieterszoon Coen? Vraagtekens bij een schilderij van Hendrick Corneliszoon Vroom.

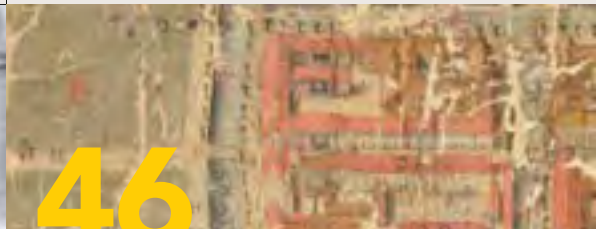
40

Geen held maar kopstuk

Historicus Jurrien van Goor schrijft een biografie over Coen. Voor zijn onderzoek volgde hij Coen in zijn reizen en geschriften.

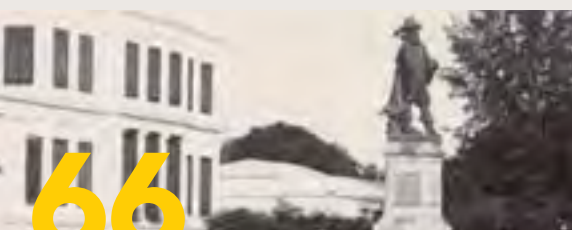
46

Hoorn in de tropen

Gevonden op de zolder van het stadhuis. Een kaart van Batavia uit 1627, bestemd voor Jan Pieterszoon Coen.

66

Coenmonumenten

Naast het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in Hoorn zijn er talrijke andere eerbetonen. Een overzicht.

70

119 jaar standbeeld

Coen is na 119 jaar niet meer weg te denken uit Hoorn. Al heel wat feesten en partijen heeft hij meegemaakt. Een greep uit het fotoalbum.

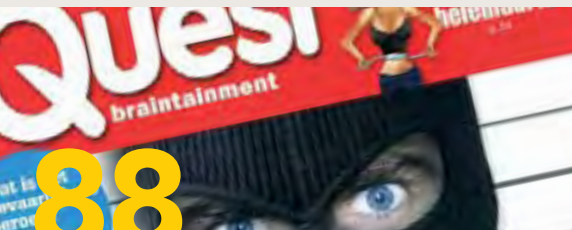
72

Het paradijs van Coen

Verschillende malen bezocht hij Banda. Ruud Spruit vertelt over zijn belevenissen en ontmoetingen. Een trommel vol herinneringen.

88

Coen-weetjes

Coen eindigde op de zevende plaats in een verkiezing van de slechtste Nederlander aller tijden. Dat en meer bijzondere weetjes.

90

Dispereert niet

Ontelbare malen is hij aangehaald en geciteerd. De rijke geschiedenis van Coens lijfspreuk. Inmiddels een echo uit het verleden.

94

De Gouden Eeuw

Hans Goedkoop werkt aan de serie *De Gouden Eeuw*. De presentator en historicus over deze serie en de rol die Coen hierin speelt.

Coen!

Met een scherpe blik kijkt hij ons aan vanaf de cover. Jan Pieterszoon Coen heeft duidelijk wat te vertellen. De Coen! schrijft over zijn leven, werk, privé en meer. Over alles wat nodig is om een eigen oordeel te vellen over deze spraakmakende gouverneur-generaal.

24

De duistere Coen in ons allen

In gesprek met beeldend kunstenaar Folkert de Jong over de moeizame omgang van de Nederlanders met hun eigen verleden.

26

In voor- en tegenspoed

Was het een liefdes- of verstandshuwelijk? Uit de schilderijen van Coen en zijn vrouw Eva is dat niet af te leiden. Een kijkje in het leven van het echtpaar.

32

Coen op Marktplaats

Wat is er van de man te koop op internet? Het Westfries Museum wist aardig wat voorwerpen op de kop te tikken. Een overzicht.

56

Een nationalistische onthulling

Coen was de grondlegger van het Nederlands koloniale rijk in de Oost. Het standbeeld op de Roode steen moest dat duidelijk maken.

62

De mythe van de koninklijke afwezigheid

Emma en Wilhelmina, de laatste ingrediënten voor een volwaardig nationaal feest, ontbraken tijdens de onthulling. Kritiek of gewoonweg verhinderd?

64

Sokkelcommunicatie

'Een aangepaste tekst op de sokkel was wenselijk. Het beeld heeft nu extra dimensie, je kunt interactief met Coen aan de slag.'

76

Schaduw van Coen

Jan Pieterszoon Coen heeft een eigen plekje gekregen in de Javaanse mythologie. De geschiedenis in een Wajang-versie.

80

Dubieuze hoofdrol

Jan Pietersz. Coen: het meest omstreden werk van Slauerhoff. Het toneelstuk was de genadeklap voor Coen als nationale held.

82

Coen in de schoolboeken

De mate van waardering voor Coen lijkt sterk tijdsgebonden. De geschiedenis methode in het onderwijs kan hiervan de oorzaak zijn.

96

Vernoemd naar Coen

Je staat er niet bij stil behalve als je in de file staat. De Coentunnel is vernoemd naar Jan Pieterszoon Coen. En dat is niet de enige vernoeming.

100

De laatste der hekeldichten

Een rebel blijft niet altijd rebels. Dirk Beemster was 25 jaar geleden fel actievoerder, maar stelt zich tegenwoordig genuanceerder op.

102

De Coen-zomerfeesten van 1937

De 350ste geboortedag van Coen moest gevierd worden en wel vijf dagen lang. Kiepjes van die feestelijke dagen.

COEN IN CONTEXT

Er bestaat een begrijpelijke, maar desalniettemin wonderlijke neiging om het verleden te beoordelen naar de gewoonten en normen en waarden van het heden. Dat leidt er bijvoorbeeld toe dat de Nederlandse regering met enige regelmaat wordt opgeroepen onze nationale excuses aan te bieden voor leed dat Nederlanders, of beter gezegd de toenmalige burgers van de Republiek, in vroeger eeuwen anderen hebben aangedaan. Zo zouden wij

DAT COEN KEIHARD OPTRAD EN DUIZENDEN DODEN VEROORZAAKTE, IS NIET VOOR TWIJFEL VATBAAR

bijvoorbeeld de huidige Italiaanse regering verontwaardigd kunnen sommen nu eindelijk eens excuses aan te bieden voor de wrede wijze waarop de Romeinen de Bataafse opstand hebben neergeslagen. Wie er even over nadenkt zal zich waarschijnlijk wel realiseren dat dergelijke exercities weliswaar aanzienlijke morele bevrediging opleveren, maar niet erg zinvol zijn. Het verleden dient beoordeeld te worden naar zijn eigen maatstaven. Dat is overigens een lastige opgave, omdat onze maatstaven zich inderdaad lastig laten uitschakelen. De meeste echte wandaden werden overigens ook in het verleden

al wel zo gezien. In het kader van deze discussie is Jan Pieterszoon Coen een interessant geval. Dat hij een indrukwekkend standbeeld in Hoorn heeft, vinden velen nu aanstootgevend, omdat zijn keiharde optreden in de Indische archipel, teneinde daar een handelsmonopolie van de Oostindische Compagnie te vestigen zou kunnen worden beschouwd als 'volkerenmoord'. Zou hij nu leven, dan zou hij voor het Internationale Strafhof in Scheveningen belanden. Het is overigens daarbij opmerkelijk ons te realiseren dat Coen in de late negentiende eeuw, toen het beeld werd neergezet, als een nationale held werd beschouwd, grondlegger van ons imperium in de Oost. Dat Coen keihard optrad en duizenden doden veroorzaakte, is niet voor twijfel vatbaar. Zelfs toen werden daarbij al vraagtekens gezet. De bewindvoerders van de VOC maanden hem de zaken wat rustiger aan te pakken en zich toch vooral op de handel te concentreren. Dat was echter nogal schijnheilig advies. Als het daadwerkelijk ging om een handelsmonopolie, dan dienden allen die dat zouden kunnen bedreigen uitgeschakeld te worden. Coen was een realist, die toen niet anders handelde dan andere vertegenwoordigers van Europese handelsnaties die met grof geweld de Aziatische handel probeerden te penetreren en te domineren. We staan aan het begin van de zeventiende eeuw bij de start van de vaak zeer gewelddadige overheersing van de rest van de wereld door West-Europa. We kunnen dat betreuren, maar zinvol is dat niet. We kunnen ons beter afvragen hoe dat kwam. •

Foto door
Evert-Jan Daniels

Het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in Hoorn staat praktisch in de voortuin van het Westfries Museum, dat met zijn monumentale voorgevel het beeld van het stadsplein de Roode Steen domineert. Wie wat meer over Coen te weten wil komen mag een bezoek aan dit museum van de Gouden Eeuw niet overslaan. In het sfeervolle zeventiende-eeuwse museumgebouw hangen onder andere de originele huwelijksportretten die de schilder Jacob Waben in 1625 van Coen en zijn vrouw Eva Ment maakte. Ook de kaart van Batavia die in 1627 speciaal voor de gouverneur-generaal gemaakt werd is er te zien. **Zie ook www.wfm.nl**

Westfries
museum

Ad Geerdink

HET WESTFRIES MUSEUM EN COEN

Is Jan Pieterszoon Coen wel standbeeldwaardig? Dat is de centrale vraag in de tentoonstelling 'De zaak Coen', die vanaf 14 april te zien is in het Westfries Museum in Hoorn. Een bijzondere tentoonstelling in de vorm van een rechtzaak. Met Maarten van Rossem als rechter van dienst en u als bezoeker in de rol van jurylid. Het is slechts één van de vele activiteiten die het Westfries Museum op touw zet om een breed publiek kennis te laten maken met één van de meest omstreden figuren uit de Nederlandse geschiedenis.

Het Westfries Museum maakt naam met tentoonstellingen waarin thema's uit de Gouden Eeuw op een eigentijdse en verrassende manier worden aangevlogen. Zo ook in 'De zaak Coen', waarmee het museum inspeelt op de enorme discussie en commotie die ontstaan is rond het burgerinitiatief tegen het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen. In 'De zaak Coen' is historicus Maarten van Rossem rechter van dienst. Hij buigt zich over de aanklacht 'Jan Pieterszoon Coen is niet standbeeldwaardig'. U bent als bezoeker van de tentoonstelling jurylid en mag een oordeel vellen. Zoals te doen gebruikelijk zijn er getuigen à charge en decharge opgeroepen, die op televisieschermen hun verklaring afleggen. Historicus Ewald Vanvugt bijvoorbeeld, die het volstrekt eens is met de aanklacht en zal getuigen dat Coen als een massamoordenaar, wrede rechter en handelaar in mensen moet worden gezien. Historica Emmie Sniijders daarentegen pleit om heel andere redenen tegen de aanklacht. Zij ziet het standbeeld als de verbeelding van de manier waarop onze overgrootouders eind negentiende eeuw tegen Coen aankeken en als een 'lieu de memoire', een monument dat inmiddels een betekenis op zich heeft gekregen. De getuigenverklaringen worden ondersteund met historisch beeld- en geluidsmateriaal, van de Coen-feesten in 1937 bijvoorbeeld of de verwijdering van het standbeeld van Coen in Batavia vijf jaar later door Indonesische nationalisten, die Coen als het symbool van het Nederlands kolonialisme zagen.

WANNEER U KENNIS HEEFT GENOMEN VAN AL HET BEWIJS, WORDT VAN U GEVRAAGD UW OORDEEL OVER DE AANKLACHT KENBAAR TE MAKEN

Oordeel

Vanzelfsprekend ontbreken ook de 'bewijsstukken' niet. Voorwerpen die iets uitdrukken over de manier waarop de afgelopen 400 jaar tegen Jan Pieterszoon Coen is aangekeken. Dit loopt uiteen van schilderijen tot affiches, van penningen tot wandborden en van historische objecten tot moderne kunst en van schoolboeken tot protestdrukwerk. Wanneer u kennis heeft genomen van al het bewijs, wordt van u gevraagd uw oordeel over de aanklacht kenbaar te maken. Dit kan op een speciaal daarvoor bestemd bord, waarop u ook kunt zien hoe de andere bezoekers hebben geoordeeld. Het is ook mogelijk uw oordeel te motiveren. Bij wijze van uitsmijter geeft rechter van dienst Maarten van Rossem zijn eigen ongezouten mening. Op deze manier wil het museum Jan Pieterszoon Coen ruimte bieden aan uiteen-

lopende visies en meningen op zijn persoon en zo laten zien dat er meer nuances mogelijk zijn dan simpel 'held' of 'schurk'.

Beroemde brief

Gaat de tentoonstelling 'De zaak Coen' vooral over de beeldvorming rond de roemruchte gouverneur-generaal, in de VOC-zaal van het museum staat de historische persoon Coen centraal. Daar zijn de prachtige huwelijkspportretten van hem en zijn vrouw Eva Ment te bewonderen, net als de zeer waardevolle kaart van Batavia uit 1627, die in 1918 op de zolder van het Hoornse stadhuis gevonden werd. Speciaal voor de expositie heeft het museum twee heel bijzondere archiefstukken in bruikleen gekregen. Het Westfries Archief staat tijdelijk het doopboek uit 1587 af waarin Coen staat ingeschreven. Van het Nationaal Archief krijgt het museum Coens beroemde brief van 29 september 1618 aan

de Heeren XVII, de hoofddirectie van de VOC in bruikleen. In deze brief komt de beroemde passage 'Dispereert niet' voor dat later Coens lijfspreuk zou worden. Alle objecten worden middels een audiotour toegelicht.

Bellen met Coen

Het museum zet ook moderne media in om Coen over het voetlicht te brengen. Wie de QR-code op het vernieuwde tekstbord op de sokkel van het standbeeld fotografeert krijgt toegang tot een speciale website, die het museum in opdracht van de gemeente Hoorn heeft vormgegeven. Hierop vindt de gebruiker informatie over het doen en laten van Coen en de geschiedenis van het standbeeld. Maar ook de verschillende meningen over de omstreden gouverneur-generaal kunnen ter plekke worden geraadpleegd. Heeft de gebruiker zelf een duidelijke mening, dan kan gebeld worden met Coen en een persoonlijke boodschap worden achtergelaten op zijn antwoordapparaat. Het project 'Hollanders Overzee', bedoeld voor het middelbaar onderwijs maakt ook van QR-codes gebruik. Coen is hierin de centrale figuur die de leerlingen in een toer langs voorwerpen in het museum en plekken in de stad Hoorn leidt, die iets te maken hebben met de geschiedenis van de VOC. •

HEEFT DE GEBRUIKER
ZELF EEN DUIDELIJKE
MENING, DAN KAN GEBELD
WORDEN MET COEN

Jan Pieterszoon Coen in zijn tijd

1602

Oprichting van de **Verenigde Oost-Indische Compagnie**, met kamers in Hoorn en Enkhuizen

Coen vertrekt als **opperkoopman** in dienst van de VOC-kamer Amsterdam voor zijn **tweede reis**. Hij is tevens bevelhebber over de Schepen Geünieerde Provinciën en de Hope.

Coen door gouverneur-generaal Pieter Both tot **boekhouder-generaal** benoemd van alle kantoren van de VOC in Indië.

1613

1607

Coen treedt in dienst van de VOC. Vertrekt als onderkoopman op het schip Nieuw Hoorn voor zijn eerste reis naar Oost-Indië onder admiraal **Pieter Willemzoon Verhoeff**.

1612

1609

Coen vertrekt op 13-jarige leeftijd naar Rome. Gaat in de leer bij de **Vlaamse koopman Joost de Visscher** (Justus Pescatore).

1611

Coen keert na eerste reis terug naar Hoorn

1614

Coen wordt benoemd tot **directeur-generaal**.

Coen schrijft zijn beroemde 'Discours' aan de Heeren XVII van de VOC, zijn zienswijze op het te voeren beleid van de VOC in Azië. Hij benadrukt het belang van de **Intra-Aziatische handel**, een vast bruggenhoofd of rendez-vous en de kolonisatie van de Hollandse steunpunten.

1617

Coen benoemd tot **gouverneur-generaal**. Begint met het uitvoeren van zijn visie.

1596

Op 23 juni komen de eerste vier Nederlandse schepen te Bantam aan

1587

1601

Jan Pieterszoon Coen op 8 januari geboren en op 11 januari gedoopt in de Gereformeerde kerk van Hoorn als zoon van koopman Pieter Willemzoon van Twisk en Geert Jansd.

Leert vreemde talen en **dubbel** boekhouden.

Schermselingen op Banda Neira. **Admiraal Verhoeff** in hinderlaag gelokt en vermoord. Moordpartijen over en weer.

Aanstelling eerste gouverneur-generaal **Pieter Both**

Begin Twaalfjarig Bestand. Wapenstilstand met Spanje. Vijandelijkheden in Oost-Indië gaan onverminderd door.

1621

Coen wil het monopolie op nootmuskaat veiligstellen. De muskaatnoot groeit enkel op de Banda-eilanden. Bandanezen leveren tegen verbod VOC in ook aan de Engelsen. Leidt tot **zeer gewelddadig optreden** tegen eilandbevolking, met **duizenden doden**. Eilanden worden ontvolkt, bewoners naar Batavia gedeporteerd.

Coen versterkt Hollands fort bij **Jacatra**, raakt hierdoor in strijd met koning van Jacatra

Coen raakt in strijd verwickeld met de **Engelsen** om de monopolies in de specerijenhandel.

1618

1619

Coen verovert Jacatra en laat de stad platbranden. Op de plek verrijst de stad **Batavia**.

1622

Pieter de Carpentier als opvolger van Coen benoemd als gouverneur-generaal.

1623

Coen terug naar Holland. Wordt door de **Heeren XVIII** ruim beloond voor zijn (ver)diensten. Coen wordt bewindhebber van de VOC-kamer Hoorn

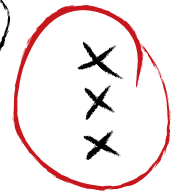
1624

Coen voor **tweede termijn** als **gouverneur-generaal** gevraagd. Coen wil eerst trouwen.

1625

Coen treedt in het huwelijk met de 19-jarige patriciërsdochter **Eva Ment** uit Amsterdam. Gaat wonen in de Warmoesstraat.

1626

Geentruid, dochter van Coen sterft kort na de geboorte

1627

Coen **aanvaardt** tegen de nadrukkelijke wens van de Engelsen in een tweede termijn als **gouverneur-generaal**.

Vertrekt met vrouw en schoonfamilie incognito naar Indië.

1628

Coen **verdedigt** Batavia tegen leger van **90.000 man** van de vorst van Mataram

1629

Coen oordeelt zeer streng in de zaak van jong meisje, **Sara Specx** dat in huis van Coen **sex** heeft met 16-jarige vaandrig **Pieter Kortenhoeff**.

Johanna, dochter van Coen sterft kort na de geboorte

Batavia weer belegerd door **vorst van Mataram**.

Coen overlijdt

20 september na kort ziekbed aan gevolgen van dysenterie.

Hans Lensink

DE BLOEDIGE WRAAK OP BANDA

Nadat Jan Pieterszoon Coen gedurende zes jaar een handelsopleiding in Rome had gevolgd, stapte de van ambitie blakende 19-jarige op 21 december 1607 als onderkoopman aan boord van het VOC-schip De Hoorn, dat deel uitmaakte van een 13 schepen tellende vloot met bestemming Banda-eilanden in de Molukken.

Ingekleurde kaart van de Banda Archipel, met vuurspuwende vulkaan Gunung Api, vervaardigd tussen 1600 en 1700. Collectie British Library, Londen

Neÿra.

Selamma

Wlacke Floock

Altena

Recluy
Denner

Louthor, ofte groot
BANDA.

Waifen

oureen

Reduÿt

Van vierendeel van den Stijl

NA DE KREET 'HEER ADMIRAAL, WE ZIJN VERRADEN', ROEPT VERHOEFF OM ZIJN ZWAARD, MAAR HET IS AL TE LAAT

Bevelvoerend admiraal Pieter Verhoeff had opdracht gekregen het alleenrecht op de handel in nootmuskaat te bedingen en had van stadhouder Maurits een brief mee waarin de Bandanezen om toestemming werd gevraagd een fort te bouwen ter bescherming tegen Engelsen en Portugezen. Er werd gulhartig aan toegevoegd dat de inlanders daar bij gevaar ook gebruik van zouden kunnen maken. Omdat antwoord uitbleef, begon Verhoeff vast met het egaliseren van de bouwgrond, waarop de Bandanezen aangaven alsnog over de zaak te willen praten. Geëscorteerd door een compagnie soldaten ging de admiraal met twee leden van de raad op weg naar de afgesproken plek, maar halverwege werd hem verzocht het krijgsvolk terug te sturen, zodat de kwestie vriendschappelijk en in kleine kring besproken zou kunnen worden. Amper waren de soldaten vertrokken of het gezelschap werd door de Bandanezen omsingeld. Een overlevende van de hierop volgende moordpartij beschrijft hoe deze hinderlaag zich voltrok. Na de kreet 'heer admiraal, we zijn verraden', roept Verhoeff om zijn zwaard, maar het is al te laat. Voordat de door het geschreeuw gealarmeerde soldaten zich kunnen terughaasten, is het leed al geschied en heeft men hem dodelijk verwond. Hierna volgt een gevecht met de teruggekeerde soldaten, die na de nodige verliezen de vijand weten te verdrijven. Uiteindelijk laten een belangrijk deel van de raad en 46 bemanningsleden en soldaten het leven. Verhoeff wordt teruggevonden zonder hoofd en men turft bij hem 29 wonden. Dit zogenaamde 'Verraad der Bandanezen' vindt plaats op 22 mei 1609. Onder de overlevenden bevindt zich Jan Pieterszoon, die - zoals verderop zal blijken - deze traumatische gebeurtenis in z'n herinnering grift...

**Portret van Pieter
Willemszoon Verhoeff**
(1573-1609). Admiraal bij
de Verenigde Oost-
Indische Compagnie.
Vermoord op Banda.
Collectie Rijksmuseum
Amsterdam

Na de nodige wraakoefeningen der Nederlanders en een mislukte expeditie in 1615 was er een jaar later weliswaar terreinwinst geboekt, maar de opdracht van de Heeren XVII om Banda te onderwerpen 'met uijtroeijinge van eenige eijlanden' was door de leiding in Azië afgewimpeld. Gouverneur Laurens Reael had geantwoord dat het de VOC 'ondienstich zoude wesen een landt sonder inwoonders te besitten'. Uiteindelijk wist men een

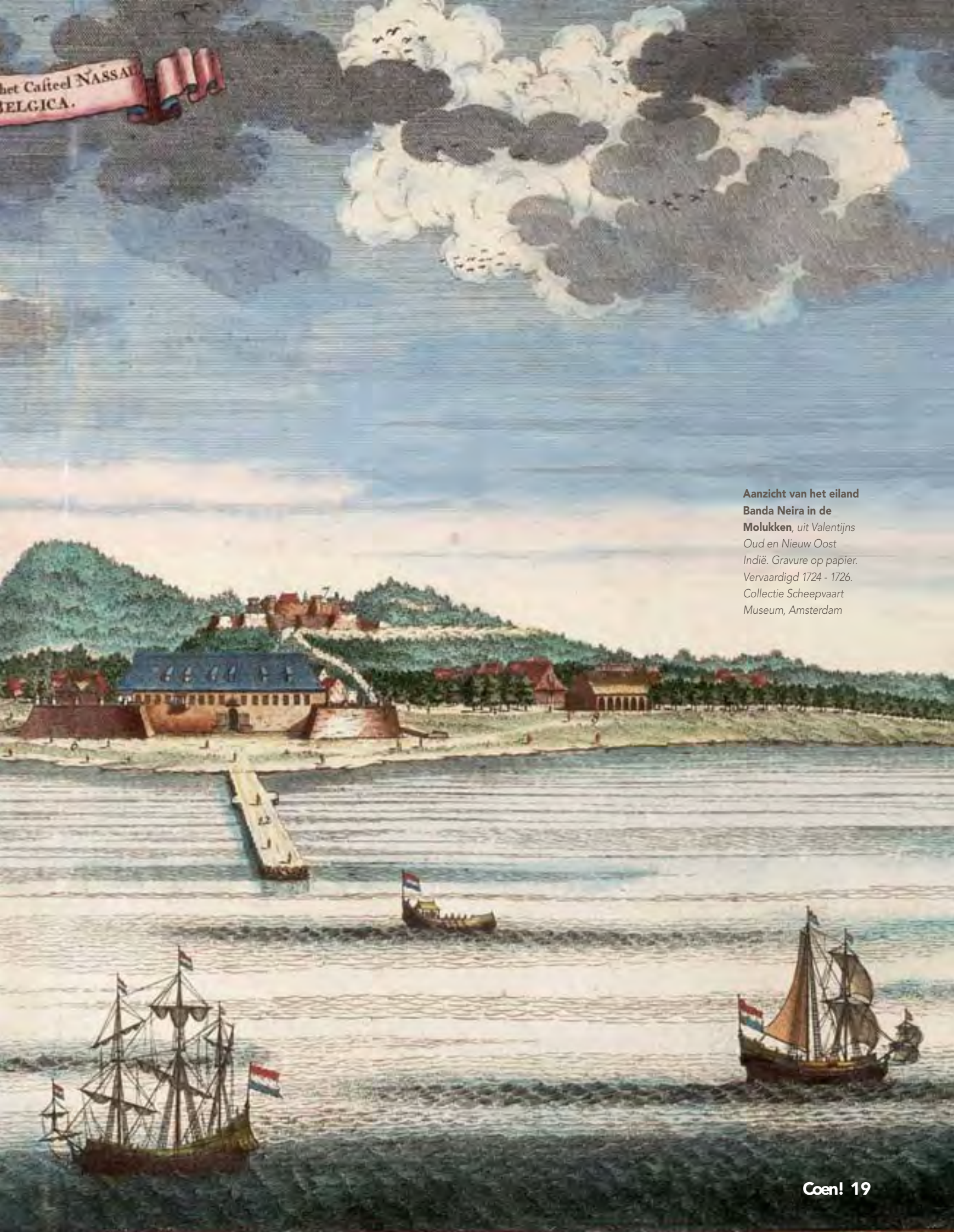
verdrag af te dwingen waarin bepaald werd dat er voortaan alleen nootmuskaat en foelie aan de VOC zou worden geleverd. Natuurlijk werden deze opgelegde 'afspraken' regelmatig geschonden, waar onder anderen de Engelsen van profiteerden. Coen, die in 1618 tot gouverneur-generaal was benoemd, besloot hier paal en perk aan te stellen. In januari 1621 verscheen hij met een vloot voor de kust van het eiland Groot-Banda (Banda Besar), maar zijn aanval werd afgeslagen met behulp van kanonnen die van de Engelsen waren overgenomen en betaald waren met... nootmuskaat. Bij een tweede aanval in maart van hetzelfde jaar hadden de Nederlanders meer succes. Veertig compagnieën peddelden in sloepen naar het strand van het eiland Lonthor, versterkt met Japanse samoerai, om, zoals een hedendaags historicus het noemt, 'een van de ergste moordpartijen uit de geschiedenis van de VOC' ten uitvoer te brengen. Daarbij werden huizen in brand gestoken en verwoest. Eén zieke oude man, die was achtergebleven terwijl de rest van de bevolking vluchtte, werd het hoofd afgeslagen en op een staak op het strand gezet. De laatste compagnie die op Lonthor kwam, stak de grote tempel in brand. Een ooggetuige (waarschijnlijk Jan van Waart, luitenant van Coen) vertelt dat op 8 mei 1621 op Banda, buiten het Fort Nassau, onder hevige slagregens aan 44 veroordeelden hun vonnis werd voorgelezen, waarna zes Japanse huurlingen met scherpe zwaarden eerst de acht belangrijkste leiders 'door midden kaptten, het hoofd afsloegen en de rompen in vier quartieren smeten', om daarna de overigen te onthoofden en eveneens te vierdelen, 'welke executie zeer wredelijk was om aan te zien. De mensen stierven zonder ook maar een geluid te laten horen, behalve één die Nederlands sprak en zei: 'Heeren, heeft dan niemand van U medelijden?' Hij vervolgt zijn verslag: 'Alles wat gebeurde was zo afschuwelijk dat we erdoor verstomd waren. Alleen God weet wie gelijk heeft. Wij allen, als praktizerende Christenen, waren vervuld met afschuw over de manier waarop deze zaak werd afgehandeld en we hadden geen plezier in dergelijke aangelegenheden.' De bevolking, die door de maritieme blokkade reeds grote ontberingen had geleden, werd door de Nederlandse troepen tot in de bergen nagezeten. Wie niet door hongersnood, ziekte of wapengeweld was omgekomen, werd gevanke-lijk weggevoerd en in scheepsruimen gestouwd om op de slavenmarkt te worden verkocht.

'EEN VAN DE ERGSTE MOORD- PARTIJEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE VOC'

Het Eyland NEIRA, en
mitsgaders I

het Casteel NASSAU
BELGICA.

**Aanzicht van het eiland
Banda Neira in de
Molukken**, uit Valentijns
*Oud en Nieuw Oost
Indië*. Gravure op papier.
Vervaardigd 1724 - 1726.
Collectie Scheepvaart
Museum, Amsterdam

Maar weinigen wisten zich elders in veiligheid te stellen. Een eilandengemeenschap die aan het begin van de eeuw nog naar schatting 15.000 inwoners had geteld, had opgehouden te bestaan. Coen rapporteert in 1623: 'De inboorlingen zijn meest allen door den oorloch, armoede ende gebreck vergaen. Zeer weynich isse op de omliggende eilanden ontcomen.' Vanaf nu zou hij door het leven gaan als 'Slachter van Banda'. Toen de Heeren XVII veel later van het bloedbad vernamen, reageerden ze geschokt. Maar de Banda-eilanden waren van de VOC. En de concurrentie had het nakijken.

1 GULDEN LOON PER MAAND, EEN HOEVEELHEID RIJST EN ZOUT EN 1 KEER PER JAAR NIEUWE KLEDING

Met de verovering van Lonthor was het monopolie op de muskaatnoten en foelie veiliggesteld, maar door de uitroeiing van de Bandanezen was er niemand meer om de muskaatnootbomen te verzorgen en te oogsten. Om dit probleem op te lossen, verpachtte de VOC de aanplant aan ex-werknemers of hun afstammelingen. Deze stukken land werden perken genoemd en hun huurders perkeniers. De perkeniers waren verplicht alle noten en foelie tegen een vastgestelde prijs aan de VOC te leveren. Het eigenlijke werk aan de bomen werd niet door de perkeniers zelf gedaan, maar door slaven. In het prille begin zorgde de VOC zelf voor de aanvoer van slaven naar Banda, maar al spoedig liet zij de import aan de particuliere sector over. Meer dan de helft van de bevolking van het gewest bestond zodoende uit slaven. De laatsten hadden recht op 1 gulden loon per maand, een hoeveelheid rijst en zout en 1 keer per jaar nieuwe kleding. Dit zogenaamde 'perkeniersstelsel' startte in 1626. Het land werd verdeeld in 68 perken van 1,2 ha op 3 eilanden. Het Europese personeel op Banda was verantwoordelijk voor het toezicht op en de administratie van de nootmuskaatbossen. Voor ieder perk waren ongeveer 880-1.000 slaven nodig, voor 10.000-15.000 nootmuskaatbomen die gemiddeld per perk per jaar 20.000 pond noten en 6.000 pond foelie opleverden. Na de eerste jaren van tegenspoed, waarin de nieuwe perkeniers eigenlijk nog niets wisten van de nootmuskaatteelt, gingen ze delen in de nootmuskaatwinst van de Compagnie. De VOC wensde een winstmarge van 300 procent en betaalde de perkeniers 1/122ste deel van de gangbare

nootmuskaatprijs in Nederland. De noten die door de perkeniers voor 2,5 cent per pond opgekocht werden voor de Compagnie, gingen weer van de hand voor *f* 3,75 per pond. De foelie, die voor 35 cent per pond werd opgekocht, leverde de Compagnie *f* 6,- per pond op. Per terugkerend schip maakte de Compagnie gemiddeld een zuivere winst van 20.000 tot 30.000 gulden. En dan te bedenken dat een konvooi meestal uit 15 tot 20 schepen bestond. In 1621 schatte de VOC haar Europese verkoop van nootmuskaat op 450.000 pond en die van foelie op 180.000 pond. In 1735 raakten de pakhuizen zo vol met nootmuskaat dat 1,25 miljoen pond werd vernietigd om de prijzen hoog te houden, en 25 jaar later werd in Amsterdam in één klap voor vier miljoen gulden verbrand; dagenlang smeulden de stapels door. Alleen al de winsten van Banda in deze periode waren toereikend om alle kosten van de Compagnie te dekken. De VOC eigende zich het leeuwendeel van de winsten toe, maar er was voldoende over voor de perkeniers om luxe huizen te bouwen met marmeren vloeren, fraaie tegels, kristallen kandelaars en Europese meubels. De enorme export bracht evenwel ook kosten met zich mee. Om te voorkomen dat de slaven in opstand zouden komen, onderhield de VOC dure forten en garnizoenen op de Banda-eilanden. Zo kunnen we op Lonthor nog steeds de overblijfselen van Fort Hollandia en Fort Concordia bekijken, die alle twee indrukwekkende panorama's bieden. Onder de verdere VOC-overblijfselen op de Banda-eilanden vinden we op Banda Neira de ruïnes van Fort Nassau (slechts drie muren, de toegangspoort en een oud kanon) en het gerestaureerde Fort Belgica. Hoewel het gouverneurshuis de tand des tijds min of meer heeft weten te doorstaan, zijn er in 1999 veel historische koloniale huizen verwoest tijdens schermutselingen tussen christenen en moslims. Van het Nederlandse hospitaal rest slechts een ruïne, maar de begraafplaats is nog als zodanig herkenbaar. In 1734 werd bij het dorpje Lontar bergopwaarts een trap van 210 treden aangelegd. Halverwege de trap, op een plateau, bevindt zich een grote waterput voor de was en een kleine waterput voor drinkwater. Dit is hier de enige zoetwatervoorziening. Deze put wordt de Put van Coen genoemd, omdat Coen op deze plek 30 verraders heeft onthoofd en in de put gegooid. Uit deze put mag nog steeds geen water gedronken worden. Dit voorval wordt nog steeds herdacht, waarbij al het water (30 meter) uit de put wordt gehaald en de put wordt schoongemaakt. •

Specerijhandel op de Banda-eilanden.

Uit het reisverslag van de grote expeditie uit 1598 onder leiding van Jacob van Neck, die voor het eerst nauwkeurig de muskaatnoot afbeeldde en beschreef

De nootmuskaatboom groeide vroeger alleen op de Banda-eilanden op de Molukken. De boom begint pas na acht jaar vrucht te dragen. Muskaatnoten en foelie komen beide van de nootmuskaatboom en waren al gewild in Europa in de middeleeuwen. Zij dienden als smaakversterker en werden ingezet als geneesmiddelen tegen waterzucht, diarree, huiduitslag en slechte adem. De nootmuskaatboom is een altijd groene boom, die ongeveer 20 meter hoog kan worden. De boom heeft een gladde bast en bloeit met kleine geelwitte bloemen. Er zijn mannelijke en vrouwelijke nootmuskaatbomen, de laatste brengt de vruchten voort. Deze vruchten zijn okerkleurig en lijken op een perzik, de muskaatnoot is de zaadkern van deze vrucht. Nadat de vrucht rijp is en droog wordt, barst de schil open en komt de nootmuskaatnoot, met daaromheen de zaadrok, vrij. Deze gedroogde zaadrok, de scharlakenrode foelie, wordt ook gebruikt om olie uit te winnen. De vruchten worden voorzichtig met lange stokken met haken uit de bomen getrokken en van de foelie ontdaan. Vervolgens worden zij gerookt en in de dop gedroogd. Na zes weken worden zij uit de dop geklopt en gesorteerd. Tenslotte worden zij gekalkt, door de noten in een dikke brij van ongebluste kalk onder te dompelen. Dit proces is nodig om de noten tegen insecten te beschermen en het kiemvermogen te smoren.

OP DE BLOEMKOOL,
DE SPERZIEBONEN,
DE SPRUITJES EN IN
DE AARDAPPELPUREE.

NOOT MUSKAAT

Waarschijnlijk een traditie om te voorkomen dat de noten op andere plaatsen geplant zouden worden. Tegenwoordig wordt nootmuskaat niet meer zo veel gebruikt. In de Arabische wereld, Noord-India en Iran is de specerij nog wel populair en wordt deze veel in vleesgerechten gebruikt. In Europa wordt het vooral in gebak gebruikt, de grootste uitzondering hierop is Nederland, waar het nog steeds in veel gerechten wordt gebruikt, op de bloemkool, de sperziebonen, de spruitjes en in de aardappelpuree, een erfenis uit het koloniale verleden. Nootmuskaat is tevens een belangrijk ingrediënt in de traditionele speculaas. Ook aan de beroemde en op velerlei wijze gebruikte bechamelsaus wordt nootmuskaat toegevoegd. In het Caraïbisch gebied wordt ook nogal wat nootmuskaat gebruikt, dit als gevolg van de verbouw van nootmuskaat op Grenada, dat tegenwoordig de grootste producent van nootmuskaat ter wereld is. In olievorm wordt het gebruikt in de farmaceutische industrie als algemeen oppeppmiddel voor spierpijn, slechte doorbloeding, artritis, jicht, reumatische aandoeningen, stoornissen in de spijsvertering, misselijkheid, bacteriële infecties en in de neuralgie. Ook de cosmetische industrie is een grote afnemer voor parfum, zeep en shampoo. Het gebruik van nootmuskaat is gewinnend. Men wil er altijd maar meer en meer van gebruiken omdat men went aan de smaak. Nootmuskaat kan ook als drug worden gebruikt. Het bevat onder meer safrol-olie. Deze olie kan worden gebruikt als een van de grondstoffen voor de productie van XTC. •

DE BANDA-EILANDEN

De Banda-eilanden vormen een groep van tien kleine vulkanische eilanden in de Bandazee en behoren tot de Indonesische eilandengroep de Molukken. De koraaleilanden rijzen op uit een oceaan die 4 tot 6 kilometer diep is, hebben een totale oppervlakte van ongeveer 180 km² en tellen zo'n 15.000 inwoners. De vulkanische grond op de eilanden is zeer vruchtbaar, waardoor het gebied rijk aan planten, vruchten, groenten en bomen is. In 1512 werden de Banda-eilanden bezet door de Portugezen, totdat ze in het begin van de zeventiende eeuw door de Nederlanders eruit werden gegooid. De belangrijkste eilanden zijn Banda Besar, Neira en Gunung Api. Banda Besar is het

grootste eiland, Neira is het commerciële centrum van de eilanden en op Gunung Api ligt een actieve vulkaan van 658 meter hoog, die voor het laatst in 1988 tot uitbarsting kwam. Tot de Britse tussenregering van 1811 waren de Nederlanders actief op de eilanden. De eilanden waren tot halverwege de negentiende eeuw de enige bron voor de specerijen nootmuskaat en foelie, afkomstig van de muskaatboom. De nootmuskaat van Banda heeft nog steeds de beste kwaliteit ter wereld. In de zeventiende en achttiende eeuw bracht nootmuskaat in Europa zeer veel geld op. Het was een onderdeel van kwakzalversmiddelen tegen de pest, zodat een monopolie zeer lucratief was. Nu vormt de Bandazee een geliefd duikparadijs. Bijna alle eilanden zijn omringd door prachtige koraalriffen met een grote variatie aan tropische vissen. Een van de kleinste Banda-eilanden, Run, was in 1601 van de Britten. Die zouden het in 1667 met ons geruild hebben voor het eilandje Manhattan, het latere New York.

NEY

R A .

**Gezicht op Banda Neira,
in de Banda Archipel,**
*met op de voorgrond
Fort Nassau en in het
midden Fort Belgica.
Rechts zijn de perken
met nootmuskaatbomen
weergegeven. Johannes
Vingboons, 1663. Collectie
Rijksmuseum Amsterdam*

De Dans, 2008
Detail Jan Pieterszoon Coen
Copyright Studio Folkert
de JongFotografie
Aatjan Renders

Ad Geerdink

DE DUISTERE COEN IN ONS ALLEN

IN GESPREK MET FOLKERT DE JONG

Folkert de Jong (1972) maakt beelden van isolatieschuim. Met zijn groteske en vervreemdende sculpturen verovert hij momenteel de internationale kunstwereld. Zijn werk is te zien in galeries in Londen, New York en Milaan. Zijn werken verbeelden rampspoed, hebzucht en onheil en verwijzen vaak rechtstreeks naar personen of momenten uit de (kunst)geschiedenis. In *De Dans* is ook een rol weggelegd voor Jan Pieterszoon Coen.

Wat heb je met Jan Pieterszoon Coen?

'Hij heeft mijn interesse vanwege de morele discussies rondom zijn doen en laten. De held uit het verleden die verandert in een hedendaagse schurk.'

Is dat de inspiratie die je in geschiedenis zoekt?

'Ja, ik vraag me steeds weer af in hoeverre we vandaag de dag nog beïnvloed worden door ingrijpende gebeurtenissen uit de geschiedenis en hoe dit doorwerkt in ons gedrag. Ik zie bijvoorbeeld dat de huidige machthebbers het verleden voor hun eigen doelen inzetten en gebruikmaken

van het collectieve gedachtegoed en erfgoed om ons te beïnvloeden.'

De 'VOC-mentaliteit' van Balkenende?

'Dat is een goed voorbeeld. Op school werd vooral de nadruk gelegd op de heldhaftige glorieuze kant van de Gouden Eeuw, een beeld dat de schilderijen en monumenten uit die tijd, zoals de grachten-gordel in Amsterdam ook oproepen. Maar er is ook een corrupte, machtsbeluste en onmenselijke kant aan deze medaille. Ik denk dat de grote angst in ons is, dat we uiteindelijk moeten toegeven dat wij, zogenaamde geciviliseerde mensen van vandaag, ook die kant in ons hebben.'

Wat wil je met dit werk uitdrukken?

'*De Dans* is gebaseerd op *De Dans* van de schilder Matisse en *De Blinde leidt de Blinden* van Pieter Brueghel. Het gaat over de kracht van de menselijke natuur en onze verbintenis met elkaar en de natuur. In die natuur heeft alles een plek in kleine en grote cycli, maar de mens denkt daar boven te staan. Mijn versie van *De Dans* laat een aantal figuren uit de Nederlandse geschiedenis zien: Jan Pieterszoon Coen, Balthazar Gerards, maar ook Spinoza en Michiel de Ruyter. Ze worden in een rondedans meegetrokken en lijken geen keus te hebben, alsof hun lot het bepaald heeft.'

Had Coen dan geen keus?

'Ook Coen was onderdeel van een menselijke machtsstructuur, van het collectieve ego van zijn tijd. Hij draagt die duistere kant van de Gouden Eeuw met zich mee, die ook nog steeds in ons is. Maar er is hoop, want we hebben de mogelijkheid om dit te herkennen en te erkennen en op basis daarvan anders te handelen, andere keuzes te maken.' •

ZE WORDEN IN EEN RONDE-
DANS MEEGETROKKEN
EN LIJKEN GEEN KEUS TE
HEBBEN, ALSOF HUN LOT
HET BEPAALD HEEFT

Cecile Koenjer

IN VOOR- EN TEGEN- SPOED

HET HUWELIJK VAN COEN EN MENT

Portret van Jan
Pieterszoon Coen
Toegeschreven aan Jacob
Waben, 1625. Collectie
Westfries Museum

Portret van Eva Ment
Toegeschreven aan Jacob
Waben, 1625. Collectie
Westfries Museum

IN VOOR- EN TEGEN- SPOED

Hoe een gelukkig huwelijk weer te geven op het doek: lachende gezichten, een innige omhelzing, kleine aanraking of liefdevolle, veelbetekenende blik misschien? Symbolisch door middel van distels of een schoothondje, tekens van mannelijke en huwelijkse trouw. Of een klimop en wijnrank, symbolen voor hechting, het opbouwen en in stand houden van een wederzijdse band. Hoe lastig wordt het om in statige pendantportretten een onderlinge band weer te geven, per definitie wordt het echtpaar in twee aparte lijsten weergegeven, onverbiddelijk gescheiden door een stuk koude muur.

Portretten

In de VOC-zaal van het Westfries Museum valt het oog bij binnenkomst op twee van deze gescheiden portretschilderijen. Het linker schilderij toont een zelfverzekerde man, met een serieuze blik en dito frons. Zijn hand vastberaden en doeltreffend geplaatst op zijn heup. Een tikkeltje ijdel toch ook wel. Hij draagt een met goudstiksel verfraaide outfit. Zijn molensteenkraag is goed geplooid en volgens de laatste mode. Het portret toont Jan Pieterszoon Coen als gouverneur-generaal in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie. Op dat moment is hij 38 jaar oud. Het pendant van dit portret is de gedetailleerde afbeelding van zijn nog jonge vrouw, Eva Ment, afgebeeld in de leeftijd van 19 jaar. In zware damast gekleed, met heuprollen om het gewicht van de stof te verdelen en net als haar echtgenoot draagt zij een molensteenkraag van dungeplooid stof. Ringen, parels en een sierlijke waaier gevat in een gouden montuur verraden een goede komaf. Jan Pieterszoon Coen en Eva Ment, echtgenoot en eega, vermoedelijk geschilderd door Jacob Waben in het jaar van hun huwelijk, 1625.

Huwelijk

Hoe gedetailleerd goudstiksels en plooi-kragen ook zijn weergegeven, over het huwelijk zelf geven de portretten geen informatie prijs. Was het een gelukkig huwelijk, uit liefde misschien? Of, zoals gebruikelijk in de Gouden Eeuw, ingegeven door plichtsbesef, de juiste kandidaten met uitstekende familiebetrekkingen, die met hun huwelijk de weelde in stand konden houden? Speelden politieke belangen misschien een rol? Interessante vragen, een beetje voyeuristisch ook, waar we maar al te graag een antwoord op zouden willen krijgen. Helaas, het blijft gissen. Hoewel een 'educated guess' een verstandshuwelijk doet vermoeden. Coen was door zijn snelle opmars van onderkoopman tot gouverneur-generaal binnen de VOC zeer zeker een interessante huwelijkskandidaat. Eva Ment kwam uit een handelaarsgeslacht. Haar vader was lakenkoopman en voormalig bierbrouwer bij De Witten Arend, in de Nieuwezijds Houttuinen in Amsterdam. Deze brouwerij was eigendom van de Amsterdamse VOC-bewindhebber en -medeop-

richter Pieter Dirkszoon Hasselaer. Vermoedelijk troffen Ment en Coen elkaar dankzij deze invloedrijke Hasselaer.

Coen bezocht zijn vaderland na afloop van zijn eerste ambtstermijn als gouverneur-generaal (1619-1623). Hij had in razend tempo carrière gemaakt, het hoogst haalbare binnen de VOC was bereikt: gouverneur-generaal, de hoogste Nederlandse gezagsdrager namens de VOC in de Oost. Maar in zijn snelle opmars had Coen zich geen tijd gegund om een geschikte huwelijkskandidaat te vinden. Met zijn leeftijd van (in 1623) 36 jaar was het hoog tijd om ook daarmee aan de slag te gaan. Na zijn eerste ambtstermijn keerde Coen in 1623 op eigen verzoek terug naar Nederland, onder andere om zijn toekomstige vrouw te zoeken. En die vond hij in de persoon van Eva Ment, een jonge, aantrekkelijke vrouw. Van goede komaf bovendien, hoewel Ment een verarmde Amsterdamse regentenfamilie was, maar met de juiste connecties binnen de VOC. Een huwelijk werd gesloten op 8 april 1625, in Amsterdam. Coen op dat moment 38 jaar oud, Eva Ment in de jeugdige leeftijd van 19 jaar. Nog twee jaar zou het nieuwe paar wonen in Amsterdam, in hun residentie in de Warmoesstraat. Coen nam de tijd om aan te sterken en volledig te genezen van een ziekte waar hij al in de Oost mee worstelde. In die jaren werd ook hun eerste dochter Geertruid geboren.

Batavia

In 1627 zou het paar, samen met hun dochter Geertruid, Eva's moeder Sophie Benning, zuster Lysbeth en broer Gerrit incognito naar de Oost vertrekken aan boord van het schip De Galiasse. De gehele vloot stond onder leiding van David Pieterszoon De Vries en het gezelschap zou er 7 maanden over doen om Batavia te bereiken. Het gezelschap reisde incognito om politieke redenen: de Engelsen probeerden te verhinderen dat de strijdbare Coen richting Batavia zou afreizen. Hij was een geduchte tegenstander namens de VOC in de strijd om Batavia. Coen echter zou zijn tweede ambtstermijn als gouverneur-generaal vervullen en was, hoewel tegen de wil van de Heeren XVII, in 1627 toch afgereisd naar de Oost.

Detail uit het schilderij van Eva Ment. *De waaier van pauwenveren was een kostbaar modeaccessoire dat alleen welgestelde dames zich konden veroorloven. Collectie Westfries Museum*

EVA MENT
KWAM UIT EEN
HANDELAARS-
GESLACHT.
HAAR VADER
WAS LAKEN-
KOOPTMAN EN
VOORMALIG
BIERBROUWER
BIJ DE WITTEN
AREND

HIJ HAD EEN
KOPIE VAN DE
HOLLANDSE
STEDELIJKE
REGENTEN-
CULTUUR VOOR
OGEN, MAAR
DAN IN HET
AZIATISCHE
KLIMAAT EN DE
BIJBEHORENDE
LEEFOMSTANDIG-
HEDEN

Als vrouw van de hoogste ambtelijk vertegenwoordiger van de VOC in Azië genoot Eva Ment een bevoorrechte positie. Vanuit deze hoge positie kon zij bijdragen aan niets minder dan het stichten van een Hollandse burgerlijke samenleving in Batavia. Compleet met Hollandse gebruiken en familiepatronen, vrijetijdsbesteding en modebeeld. Dit was een belangrijk streven van Coen als gouverneur-generaal. Hij had een kopie van de Hollandse stedelijke regentencultuur voor ogen, maar dan in het Aziatische klimaat en de bijbehorende leefomstandigheden. De meegerisde Lysbeth huwde tijdens haar verblijf in de Oost bijvoorbeeld met Pieter Valck. Hij was lid van de Raad van Indië, een adviesorgaan van de zittend gouverneur-generaal en als zodanig een vooraanstaand man binnen de VOC in Azië.

Staatdochters

In het kader van de verhollandsing van Batavia zag Coen ook een rol weggelegd voor zijn vrouw bij de opvang en opvoeding van de zogenaamde 'staatdochters'. Deze onfortuinlijke meisjes waren eenzaam in Azië achtergebleven na de dood of repatriëring van hun ouders. Het kwam ook voor dat de staatdochters geboren werden uit een affaire of huwelijk tussen een Hollandse VOC-dienaar en een inlandse vrouw. Dit strookte in het geheel niet met de Hollandse burgerlijke idealen die Coen en de VOC voor ogen hadden. Desondanks vonden enkele van deze staatdochters een beschermend onderkomen in het huishouden van Eva Ment. Daar genoten ze een goede opvoeding, met de Hollandse normen en waarden van de regentenklasse als uitgangspunt.

DE STRAFFEN DIE HET LIEFDESPAAR MOEST ONDERGAAN WAREN GEHEEL VOLGENS DE VOORSCHRIFTEN VAN DE VOC IN DIT SOORT GEVALLEN

Dit is ook de reden van het verblijf van Sara Specx in het huishouden van Coen en Ment. Als buitenechtelijke dochter van Jacques Specx, VOC-koopman, en een Japanse vrouw kwam Saartje in 1628 als adoptiekind bij Coen en Ment terecht. Haar vader Jacques Specx keerde in dat jaar tijdelijk terug naar Holland. Haar verblijf in Batavia zou voor veel opschudding zorgen, waarbij de liefde een grote rol speelde. Haar relatie met de bastaard VOC-vaandrig Pieter Kortenhoeff werd

in 1629 ontdekt. Coen was furieus. De straffen die het liefdespaar moest ondergaan, waren geheel volgens de voorschriften van de VOC in dit soort gevallen, en die logen er niet om. Het verzachtende feit dat Pieter zijn Saartje ten huwelijk had gevraagd woog niet mee in de rigoureuze uitspraak van de Raad van Justitie in Batavia.

Strijd en verdriet

Een roerige kwestie die de gemoederen ook in Holland bezighield. Hoewel Eva Ment niet lang in Batavia zou blijven, waren die jaren haar niet genadig. Ze week niet van Coens zijde, ook niet tijdens de zware belegeringen van Batavia door de Javaanse sultan Agung in 1628 en 1629. De meeste Europese vrouwen en kinderen, die zich toen in Batavia bevonden, werden per schip gepatriëerd of elders in veiligheid gebracht. Eva Ment bleef in Batavia, misschien om haar man te steunen? Over haar beweegredenen tasten we in het duister. Feit is echter wel dat in het jaar dat Saartje Specx een onderkomen vond bij Eva Ment, in 1628, haar oudste dochter Geertruid overleed. Waaraan Geertruid stierf is niet duidelijk. Coen streed ondertussen voor een tweede maal tegen de volhardende sultan Agung, die zich had voorgenomen Batavia ditmaal wel in te nemen. In 1629 stonden de legers van Sultan Agung opnieuw voor de poorten van Batavia. Eva Ment, inmiddels hoogzwanger, bleef trouw aan de zijde van haar man staan. Coen, verzwakt vanwege dysenterie, had de leiding stevig in handen en vocht terug. Tijdens deze tweede belegering zag de tweede dochter van Coen en Ment het levenslicht, Johanna. Vijf dagen later verslechterde de gezondheidstoestand van Jan Pieterszoon Coen plotseling snel. Hij stierf op 21 september 1629. Na de dood van haar man besloot ze al snel met de kleine Johanna huiswaarts te keren. Jacques Specx, vader van Saartje en opvolger van Coen als gouverneur-generaal, begeleidde de weduwe en haar dochter in december 1629 naar het schip *Hollandia*. De lange weg naar Holland verliep wederom tragisch, Johanna overleefde de overtocht niet en vond haar graf op zee.

Het huwelijk van Coen en Ment, hoe zou het geweest zijn. Eén ding is zeker, het verloop van hun beider huwelijk startte rustig, tijdens de eerste jaren in de Warmoesstraat in Amsterdam. Het leven in Batavia was daarentegen veelbewogen, op sommige momenten zelfs tragisch, te noemen. Verdriet bleef Eva Ment niet bespaard. De gelukkige tijden in het huwelijk zijn niet gedocumenteerd. Wat dat betreft blijft het gissen. Misschien geeft de blik van Eva in het portret van Waben, geschilderd net na de huwelijksvoltrekking, hierover iets meer prijs? •

Detail uit het schilderij van Jan Pieterszoon Coen.

De sabel waar zijn hand op rust staat symbool voor strijdvaardigheid en moed.
Collectie Westfries Museum

Coen op Marktplaats

Mag je concluderen dat Jan Pieterszoon Coen uit is? In ieder geval worden er met grote regelmaat Coen-parafernalía op E-bay en Marktplaats aangeboden. Een kleine greep uit de voorwerpen die het Westfries Museum in de voorbereiding op de tentoonstelling 'De zaak Coen' op het internet op de kop wist te tikken.

STERFBED VAN JAN PIETERSZ. COEN. 20-21 September, 1629.

Aangekocht voor
€21,50
inclusief
verzendingkosten

Twee prenten die betrekking hebben op Jan Pieterszoon Coen

Jan Pieterszoon Coen is erg vaak afgebeeld. Deze prenten zijn afkomstig uit een serie over Nederlands-Indië. Het portret is afgeleid van een schilderij dat in bezit is van het Rijksmuseum. Een uit een hele serie portretten van gouverneurs-generaal van de VOC. De andere prent laat een dramatisch moment uit Coens leven zien. Terwijl Batavia wordt belegerd door de vorst van Mataram overlijdt Coen op 20 september 1629 aan de gevolgen van dysenterie.

Jan Pieterszoon Coen

Een biljet van 100 gulden van de Javasche Bank met het portret van Jan Pieterszoon Coen

De Javasche Bank (ook bekend als de Java Bank) was de nationale bank van Nederlands-Indië. Ze heeft formeel bestaan tot in 1953. In 1951 was de bank al overgenomen door de Indonesische regering. In 1953 werd ze geheel Indonesisch en werd de naam veranderd in Bank Nasional Indonesia (BNI) en onder die naam bestaat ze nog. In de twintiger jaren sierde het portret van Jan Pieterszoon Coen de bankbiljetten. Begin dertiger jaren werd hij vervangen door afbeeldingen van adellijke Wajang Wongspekers.

Vraagprijs €50,-
Aangekocht voor

€35,-

Hoorn

Dat Coen lange tijd symbool stond voor Hoorn, ook wel Coenstad genoemd, is goed aan dit borduurwerkje te zien. Dit zal ergens in de jaren dertig van de vorige eeuw gemaakt zijn toen er op het centrale stadsplein nog kaasmarkten werden gehouden. Centraal in het midden, het standbeeld van Coen, met daaronder Coens lijfspreuk 'Dispereert niet' (wanhoopt niet). Rechtsboven het wapen van Hoorn en links dat van Westfriesland.

Aangekocht voor

€22,-

inclusief verzendkosten

Penning

Geslagen door de Rijks Munt ter gelegenheid van de 400ste geboortedag van Jan Pieterszoon Coen in 1987

Er zijn heel wat herdenkingspenningen geslagen met de beeltenis van Jan Pieterszoon Coen. In 1893 bij de onthulling van zijn standbeeld. In 1937 bij zijn 350ste geboortedag en zelfs één ter gelegenheid van het terugvinden van zijn graf in 1939. Dat er in 1987 nog een penning is geslagen is bijzonder, omdat Coen inmiddels al vrij omstreden was. Achter op de penning staat:

'Om een gerechtigen
coophandel te drijven.'

Huisvlucht

Gekocht voor

€25,-

De symbolische afbeelding van de overwinningen van Jan Pietersz. Coen op de Spanjaarden en Portugezen. Hendrick Corneliszoon Vroom, ca. 1625, particuliere collectie

Cees Bakker

RAADSELS ROND EEN BOEIEND SCHILDERIJ

RAADSELS ROND EEN BOEIEND SCHILDERIJ

Is het Jan Pieterszoon Coen of niet? Dat is de grote vraag die kunsthistorici zich stellen bij de duiding van een zeventiende-eeuws schilderij waarop een gevecht tussen een Hollandse en Spaans-Portugese vloot staat afgebeeld. Voor maritiem historicus Ronald Prud'homme van Reine is het zo klaar als een klontje: de man in de sloep op de voorgrond die zijn schepen naar de overwinning commandeert is niemand minder dan Jan Pieterszoon Coen.

Over wie het zeegevecht maakte, bestaat geen onduidelijkheid. Het schilderij is gesigineerd door Hendrick Corneliszoon Vroom, één van de beste marineschilders uit de Gouden Eeuw. Hij stond bekend om zijn fenomenale stads- en zeegezichten. Neem het 'Gezicht op Hoorn' uit 1622 dat in het Westfries Museum te zien is en dat hij voor honderd Carolusgulden in opdracht van het stadsbestuur maakte. Daarop zie je Hoorn zoals de bestuurders het zelf graag zagen: rijk, bedrijvig, internationaal en een beetje protserig. Als je voor het schilderij staat, waan je je in de Gouden Eeuw. De gedetailleerde weergave van de stad, de mannen in het want van de schepen en de wapperende vlaggen in de mast: je ruikt en hoort bijna het leven in de Hoornse haven. Vroom is echter vooral bekend om zijn maritieme schilderijen. Voor zijn inspiratie kon hij putten uit zijn eigen ervaring, want als rondreizend kunstenaar leidde hij een bewogen en avontuurlijk leven, compleet met schipbreuk en andere belevenissen op zee.

Allegorie

Op het schilderij waarop mogelijk Jan Pieterszoon Coen afgebeeld staat, zien we Vroom op zijn best. Midden op het schilderij staat een trotse Oost-Indiëvaarder die in vol gevecht is met een Spaans galjoen. Het gaat hard tegen hard. Voor het Hollandse schip is nog net een puntje van de mast van een gezonken schip te zien. Maar de meeste aandacht gaat uit naar de sloep op de voorgrond die tussen de schepen vaart. Midden in de sloep staat een officier, die zoals een officier betaamt, met zijn arm in de zij, leunend op een wandelstok de schepen commandeert. Dat dit geen realistische weergave is, mag duidelijk zijn. Geen bevelhebber zou ooit met een klein sloepje tussen de vechtende schepen gaan varen terwijl de kanons- en musketkogels in het rond vliegen. Volgens dr. Ronald Prud'homme van Reine, die uitgebreid onderzoek naar de achtergrond van het schilderij heeft gedaan, is het dan ook geen exacte weergave van een of andere zeeslag, maar een allegorische voorstelling. Om precies te zijn een verbeelding en verwijzing naar de carrière van Jan Pieterszoon Coen. Volgens Prud'homme van Reine laat de voorstelling zich lezen als een rebus. De hoofdrol in de rebus spelen de vlaggen in de masten van de Oost-Indiëvaarder. Ze verwijzen naar de schepen die een rol speelden in de car-

rière van Coen. Zo staat de vlag links voor de 'Oranjeboom', waarmee Coen in 1619 in Jacatra (het latere Batavia) arriveerde. De tweede vlag staat voor de 'Hoorn', het schip waarmee Coen in 1607 zijn eerste reis naar Indië maakte. In 1612 voer hij opnieuw naar Indië, nu aan boord van de 'Geünieerde Provinciën' (de vlag in de derde mast) en als laatste is er een vlag met het wapen van Amsterdam, waarnaar het schip vernoemd was waarmee Coen naar Jacatra voer. Tijdens zijn verblijf schreef hij de beroemde brief aan de Heeren XVII van de Verenigde Oostindische Compagnie, met daarin de zinsnede 'dispereert niet'.

Theorie

Volgens Prud'homme van Reine is het heel goed mogelijk dat Coen zelf de opdrachtgever van het schilderij is geweest, al ontbreekt daarvoor het directe bewijs. Coen zou na zijn terugkeer in Hoorn (in 1623) het 'Gezicht op Hoorn' in het Stadhuis hebben gezien en hierna Hendrick Corneliszoon Vroom de opdracht hebben gegeven voor dit schilderij voor zijn nieuwe huis in de Warmoesstraat in Amsterdam. Helaas komt een dergelijk schilderij niet voor in de boedelbeschrijving van Coen na zijn dood. En dus kan de vraag of de officier in de sloep daadwerkelijk Jan Pieterszoon Coen is niet met zekerheid worden beantwoord. Maar de theorie van Prud'homme van Reine is in iedere geval heel prikkelend.

Topstuk

Jarenlang heeft het schilderij *De symbolische afbeelding van de overwinningen van Jan Pietersz Coen op de Spanjaarden en Portugezen* in het Westfries Museum gehangen. Het is een topstuk en het mag niet ontbreken in een overzicht van het leven van de roemruchte Hoornse gouverneur-generaal van de Verenigde Oostindische Compagnie. Op het schilderij staat hij in een sloep en commandeert hij zijn schepen naar een overwinning op Spanjaarden en Portugezen. De zeventiende-eeuwse schilder Vroom laat Coen hier zien zoals hij ook als standbeeld op de Roode Steen in Hoorn staat: fier en dapper, onverschrokken. Tot in de negentiende eeuw leefde dat beeld van de moedige held Coen in Nederland, maar dat veranderde radicaal in de tweede helft van de twintigste eeuw. Maar op dit schilderij is Coen duidelijk nog een voorbeeld voor de hele natie. •

Detail uit het schilderij

De symbolische afbeelding van de overwinningen van Jan Pietersz. Coen op de Spanjaarden en Portugezen. Hendrick Corneliszoon Vroom, ca. 1625, particuliere collectie

A detailed painting of a Dutch sailing ship, likely a galleon, navigating through a dark, stormy sea. The ship is shown from a low angle, emphasizing its size and the turbulent water. The mainmast is tall, with a large white sail partially unfurled. A Dutch tricolor flag (red, white, and blue) flies from the top of the mast. On the deck, several crew members in period clothing are visible, some appearing to be working with the ship's rigging. A large white flag with a red lion rampant is flying from the foremast. In the background, other ships are visible on the horizon, and the sky is filled with dark, swirling clouds. The overall mood is one of drama and historical significance.

COEN GAF IN 1625,
NA TERUGKOMST
IN DE REPUBLIEK,
OPDRACHT AAN
HENDRIK VROOM
OM EEN SCHILDERIJ
TE VERVAARDIGEN

Gezicht op Hoorn

Hendrick Corneliszoon Vroom,
1622. Collectie Westfries Museum

Stephanie Koenen

GEEN HELD MAAR KOPSTUK

Hoeveel we ook over Jan Pieterszoon Coen lezen, echt grip krijgen op de man en zijn tijd is lastig. Jurrien van Goor, historicus en biograaf van Coen, reisde hiervoor naar Spanje en Portugal, leerde de talen, bezocht Banda en dook in de persoonlijke geschriften van Coen. Het werd hem duidelijk: 'Coen is geen held, maar één van de belangrijkste personen van de VOC.'

Jurrien van Goor
doceerde van 1969 tot 2004
overzeese geschiedenis
aan de Universiteit Utrecht.
Zijn bekendste publicatie is
De Nederlandse Koloniën
Geschiedenis van de
Nederlandse expansie,
1600 - 1975.
Foto J. van Goor

JURRIEN VAN GOOR

Jurrien van Goor wilde zo dicht mogelijk bij zijn hoofdpersoon komen en bezocht daarom de gebieden waar het verhaal zich afspeelde. 'Ik wilde vooral de Spaanse context goed begrijpen', vertelt Van Goor. 'De VOC was weliswaar een handelsorganisatie, maar tegelijkertijd werd deze maatschappij ingezet als oorlogsinstrument. Nederland was immers in oorlog met de Spanjaarden, die vanuit Manilla in de Filippijnen de specerijrijke Molukken trachtten te veroveren. Omdat de VOC hetzelfde doel had, werden de Molukken een geostrategisch gebied waarin oorlog en handel samengingen: als de Nederlanders niet in Azië geweest waren, dan waren de Molukken nu waarschijnlijk Spaans.'

'HIJ WAS EEN BOEKHOUDER, EEN HEEL GOEDE BOEKHOUDER. TEGENWOORDIG ZOU JE HEM CHIEF FINANCIAL OFFICER NOEMEN'

Leerschool

Die overwinning is te danken aan Jan Pieterszoon Coen, die zichzelf vooral niet als militair zag. Van Goor: 'Hij was een boekhouder, een heel goede boekhouder. Tegenwoordig zou je hem Chief Financial Officer noemen. Zijn vader was een handelaar met goede contacten en zo kwam het dat Coen in zijn jonge jaren in de leer ging bij de vooraanstaande koopmans- en bankiersfamilie Pescatore (ofwel Visscher) in Rome, die handelsconnecties had in heel Europa. Hier leerde Coen het dubbele boekhouden, wat neerkomt op het moderne bedrijfsmanagement. Italië liep wat dat betreft voor op Nederland. De leerschool in Italië moet belangrijk zijn geweest voor Coen. Het is namelijk helder dat hij daar zijn kennis heeft opgedaan én Italiaanse geschriften heeft gelezen, zoals die van filosoof Machiavelli.'

Indië

In 1607 keerde Coen uit Italië terug naar Nederland en vertrok als onderkoopman op de vloot van admiraal Verhoeff naar Azië om aan boord de boekhouding te doen. De jonge Coen stak er tussen de bemanningsleden meteen al bovenuit. Van Goor: 'Zo leverde hij na zijn terugkeer in Nederland, in 1612, informatie voor *Mare Liberum (De Vrije Zee)* van Hugo de Groot; de Kamer Amsterdam benoemde hem bij zijn

Fort Oranje op Ternate
Foto door Jurrien van Goor

tweede reis tot commandeur over twee schepen, vanwege zijn opvallende kwaliteiten. Na aankomst in Indië stelde Pieter Both, eerste gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, Coen aan tot hoofd van de factorij in Bantam (West-Java). Bij die gelegenheid omschreef hij Coen lovend als een sober en beheerst persoon met veel kwaliteiten en een goed strategisch inzicht. Kort daarop volgde de benoeming tot directeur-generaal, met als taak de complete boekhouding en organisatie voor het gehele Aziatische bedrijf op te zetten. Het betrof zeer ingewikkelde handel die vanuit één punt opgezet moest worden. De eerste tien jaar was de VOC zeer slecht georganiseerd, een fatsoenlijke boekhouding was er niet en ook coördinatie ontbrak doordat de gouverneur-generaal volledig in beslag genomen was door de oorlog tegen de Spanjaarden. Maar daar was Coen. Hij legde binnen één jaar de grondslag voor het hele bedrijf in Azië. In zijn nieuwe positie kreeg hij het voor elkaar de VOC-organisatie te stroomlijnen, dat gold zowel voor de boekhouding als voor de correspondentie en de logistiek. Dat is een bijzondere prestatie als je bedenkt dat de aandeelhouders tot dan toe nog geen geld hadden gezien.'

Poort van het Fort Oranje op Ternate met bovenop een afbeelding van de kruidnagel
Foto door Jurrien van Goor

Oorlogsgedrag

Handeldrijven hing dus nauw samen met oorlogvoeren en de manier waarop dat ging, was volgens Van Goor heel direct en wreed. 'Het ging er rauw aan toe. Wanneer de VOC in 1606 een fort op Ternate bouwt, is het gebied politiek gezien heel instabiel. Dat geldt ook voor Banda, het enige gebied met nootmuskaat, waar de Europezen onderling om strijden. De vorsten in Azië zijn zwak en zoeken steun bij de sterkste macht. Ondanks het Twaalfjarig Bestand

'HET IS EEN VRIJE ZEE! JULLIE HEBBEN NIETS TE ZEGGEN, BAARDELOZE JONGEMAN!' ROEPEN DE ENGELSEN TEGEN COEN

Fort Hollandia op Lonthor
Foto door Jurrien van Goor

(1609 - 1621) heerst er in Azië geen vrede. De Spanjaarden zetten daarom de Indonesische vorsten op tegen de Nederlanders. Bovendien is Nederland in handelsoorlog met de Engelsen, die wel de voordelen maar niet de kosten willen dragen van de oorlog met Spanje. Met veel geweld en vertoon probeert iedereen zijn handelspositie te behouden. "Het is een vrije zee! Jullie hebben niets te zeggen, baardeloze jongeman!" roepen de Engelsen tegen Coen. Ongemakkelijke heren met grote ego's maakten het de VOC binnen die enorme competitie ook niet gemakkelijk. De Engelsen proberen steeds weer de grenzen te testen. "Pas maar op tot wij elkaar weer tussen Dover en Calais treffen!" dreigen ze. Met hun woorden en daden gedragen zij zich als "geveinsde vrienden", aldus Coen. Dit gedrag is niet verwonderlijk. Reputatie, eer en aanzien stonden namelijk hoog in het vaandel. Het was een harde wereld waarin iedereen voor zichzelf op moest komen. Uit Engelse brieven leren we Coen echter kennen als een beheerste man, zelfs tijdens heftige onderhandelingen, en daar kregen de Engelsen juist een hekel aan. "We have in Indie a man to be hanged!" schreven ze naar huis.'

Strategisch inzicht

De verhouding met de Engelsen werd na 1613 steeds moeizamer terwijl de oorlog met Spanje doorging. Er heerste constant strijd en concurrentie. 'Op 1 januari 1614 schreef Coen een discours aan de Heeren XVII. Dit stuk is te lezen als een politieke analyse van de situatie in Azië. Coen ging daarin uit van Machiavelli en diens politiek-strategische idee over het belang van de staat en het gebruik van macht als verlengstuk van de politiek. De VOC moest een staat in Azië opbouwen, in navolging van de Portugezen. De Heeren XVII vonden het discours van zo groot belang dat zij het voorlegden aan de Staten Generaal. Coen adviseerde om geld te sturen om de positie in Indië hoog te houden en om de veiligheid van zijn mensen te waarborgen. Coen was gesteld op veiligheid en omdat die niet gegarandeerd was in Bantam, was hij al bezig met het bouwen van een fort in Jacatra. Dit was de aanzet tot Batavia. Coen wilde een veilige basis in Azië en wel in de vorm van een burgerlijke samenleving. Deze samenleving zou dan een deel van de kleine handel van de VOC over kunnen nemen. De Heeren XVII waren bang dat dit problemen zou geven, maar Coen rekte zijn mandaat zover mogelijk en stichtte uiteindelijk in 1619 zijn Batavia, inclusief stadhuis en kerken. Met de stichting van Batavia werd het zwaartepunt van de VOC van de Molukken naar een strategische locatie bij de straat van Sunda gebracht. Iets wat Coen in 1614 al voor ogen had. Het handelsnetwerk dat vervolgens over het maritiem Aziatische gebied ontstond, was hét succes van de VOC en te danken aan het politiek-strategische inzicht van Coen.'

Man van regel en orde

Door het bestuderen van Coens brieven ziet Van Goor de beroemde gouverneur-generaal inmiddels als een strategische en koele denker, die goed overleg pleegt en luistert naar anderen. Zo ook bij de aanval op Banda in 1621. 'Coen deed niet zomaar wat, als zijn kapiteins en schippers ergens niet akkoord mee gingen, gebeurde het ook niet. Daarnaast waren de geldende oorlogsregels, bijvoorbeeld bij een belegering, hard. Hoe langer de ene partij wachtte met het geven van uitsluitel, des te meer recht kreeg de tegenpartij om het betreffende gebied aan te vallen en te plunderen. Meerdere malen is er overleg geweest tussen de Nederlanders en de Bandanezen over de nootmuskaathandel en werden er contracten aangegaan en bezworen op 'het boek'. Maar in 1621 dachten

de Bandanezen van Lonthor dat de Engelsen hen zouden steunen met een grote vloot zoals zij hadden beloofd. Ook dachten ze dat het de Nederlanders nooit zou lukken hen te overmeesteren. Het eiland is zeer steil en ontoegankelijk. Bovendien verwachtten ze dat de omslag in moessonwinden de Nederlanders zou dwingen het beleg te staken. Hoe langer we wachten, hoe groter de kans dat de Nederlanders weer terug moeten varen, was het idee. Toen de Bandanezen weigerden de Nederlandse voorwaarden te accepteren besloot Coen tot verovering van Groot Banda of Lonthor. Hij handelde volgens de toen in Europa geldende regels voor oorlogsvoering. Na de verovering vonden Coen en zijn mannen op Lonthor veel verse graven, mogelijk van personen die door ziekte en hongers

waren omgekomen. Een groep hoofdmannen die daarna een aanslag op Coen beraamde werd na een rechtszaak ter dood veroordeeld en onthoofd. Veel van de overlevende bewoners van Lonthor zijn vervolgens gedeporteerd naar Batavia. Hoe kwalijk ook volgens onze hedendaagse normen, dit was toen een veelvoorkomend gebruik onder vorsten in Zuidoost-Azië.'

Boven: Het kruidnagelpark Groot Walingen op Lontor

Links: Poort van het voormalig kruidnagelpark klein Walingen op Lontor
Foto door Jurrien van Goor

ZONDER HEM WAS JAKARTA NIET GEWEEST WAT HET NU IS: HET BESTUURSCENTRUM VAN INDONESIA; DAT IS ZIJN GROTE VERDIENSTE

Geen held

Een held is Coen niet volgens Van Goor. 'Hij zette zich niet in voor reddeloze individuen. Hij deed wat goed was voor de economie van Nederland. Zijn grootste doel was een staat in Indië en de heerschappij der zeeën. Door zijn stichting van Batavia is dat gelukt. Zonder hem was Jakarta niet geweest wat het nu is: het bestuurscentrum van Indonesië; dat is zijn grote verdienste. Coen combineerde politieke en economische macht tijdens de Tachtigjarige Oorlog; dankzij die aanpak heeft de VOC zich ontwikkeld tot een onderneming die tweehonderd jaar heeft bestaan. Nee, Coen is geen held, maar één van de belangrijkste personen uit de geschiedenis van de VOC die een zware stempel heeft gedrukt op ons verleden en op de wereld.' •

De schriftelijke nalatenschap van Jan Pieterszoon Coen

onder andere de brieven aan en van Coen. Van Goor: 'Coen schrijft prachtig, heel levendig. Hij spaart niemand, terwijl ik geen enkel scheldwoord ben tegengekomen.'

Foto door Jurrien van Goor

Fort Revengie
op Pulau Ai, een van
de Banda-eilanden

Cees Bakker

HOORN IN DE TROPEN

me de Vereenichde Nederlanden ghelegen in t gheconqueerde Koninkryck Jacatra. op t eyland
aripontier verwocht, uytgeleert, versterckt, aengelovint, en in deser form den arften Octobris Anno 1627. Waxer in aen ghemelten E. Hoer Generael

De kaart van Batavia
uit 1627. Collectie
Westfries Museum

De zolder opruimen levert altijd verrassingen op. Je vindt oude foto's en vergeten speelgoed en vooral dingen waarvan je niet eens meer wist dat je ze had. Dat gevoel moet ook degene hebben gehad die in 1918 de zolder van het oude Hoornse stadhuis inspecteerde. Er werd een oud en verstoft pakketje gevonden. Toen ze de oude ruim drie meter brede linnen doek uitvouwden, zagen ze dat het een schilderij was. Een randschrift aan de bovenkant van het schilderij bracht duidelijkheid: 'Waere Afbeeldinghe vant Casteel en Stadt Batavia voorneemste Colonie vande Geoctrooyeerde Oost-Indische Compagnie der Verenighde Nederlanden ghelegen in't gheconquesteerde Koninckryck Iacatra op't eyland Groot-lava.' Met daaronder de mededeling dat het stuk voor Jan Pieterszoon Coen was bestemd. En een jaartal: 1627.

Koetsjes en oranje daken

Het bleek de oudste geschilderde kaart van Batavia te zijn. Weliswaar zwaar beschadigd - het had jaren opgevouwen in een kast gelegen - maar absoluut uniek. Onderzoek wees uit dat het een kaart in vogelvlucht was en dat het een prachtig beeld van het vroege Batavia gaf. De detaillering was enorm en je kon als het ware de koetsjes langs de grachten met de huizen met hun karakteristieke Hollandse daken zien rijden. Het vierkante kasteel stond er met zijn bastions op, de woning van de gouverneur en aan de westkant kronkelde de Ciliwung-rivier zich langs de Hollandse bebouwing.

Concurrentie

Jan Pieterszoon Coen wordt beschouwd als de grondlegger van Batavia, al had hij in eerste instantie zijn zinnen op het westelijker gelegen Bantam gezet. Maar daar krioelde het van de Chinezen, Engelsen, Spanjaarden, Portugezen en zelfs Fransen. De handel was daar problematisch en prijzen werden door de concurrentie steeds hoger. Bovendien was de verhouding met de plaatselijke machthebbers ronduit slecht te noemen. De Hollanders moesten op zoek naar een rustiger en stabielere steunpunt in de regio. Het werd het oude Jacatra op de noordkust van Java. Na veel onderhandelingen en schermutselingen nam Coen rigoureuze maatregelen: hij maakte in 1619 de stad met de grond gelijk om er een nieuwe vesting op te bouwen.

Nieuw Hoorn

Coen had de nieuwe hoofdstad graag Nieuw Hoorn willen noemen, naar zijn geboortestad, maar de Heeren XVII in Den Haag vonden dat niks. De nieuwe stad moest Batavia heten. Het begon met een kleine handelspost op een lapje grond, maar groeide uit tot een stad met 70.000 inwoners aan het einde van de zeventiende eeuw. Het zag eruit als een Hollandse stad: grachtjes, ophaalbruggen en trapgeveltjes, op zondag naar de kerk

en een Hollands rijtuig met zilverbeslag voor de deur. De straten heetten er de Gravenstraat of de Oudekerksgracht. En mooi centraal aan het Kasteelplein, stond het huis van de gouverneur-generaal. De VOC-ambtenaren woonden in mooie bakstenen huizen waarvan de rijkdom afstraalde. De mannen konden veel geld verdienen met particuliere handeltjes en corrupt gedrag, al deed voor sommigen al dat geld de heimwee naar het platte Hollandse land niet verdwijnen. De rechtlijnige Coen hield er een ijzeren discipline op na in de stad. Vierhonderd veroordelingen in drie jaar was veel voor de toen nog kleine stad.

HET WERD EEN SMELT-
KROES VAN CULTUREN,
TERWIJL COEN JUIST ZO
GRAAG WILDE DAT HET
VOORNAMELIJK PUUR
EUROPESE BEWONERS
ZOU HEBBEN

Wezen

Wat de bevolking betreft ontwikkelde Batavia zich allesbehalve als een Hollandse stad. Het werd een smeltkroes van culturen, terwijl Coen juist zo graag wilde dat het voornamelijk puur Europese bewoners zou hebben. Om dat te bereiken stuurde hij talloze brieven naar het thuisfront met het verzoek om zo veel mogelijk Hollandse vrouwen naar Batavia over te varen. Dan was er geen reden voor de mannen van de VOC om met Aziatische vrouwen te gaan samenwonen. Maar ook weeskinderen gingen met de schepen mee om zich in Batavia te vestigen en zo het aantal Europeanen te verhogen.

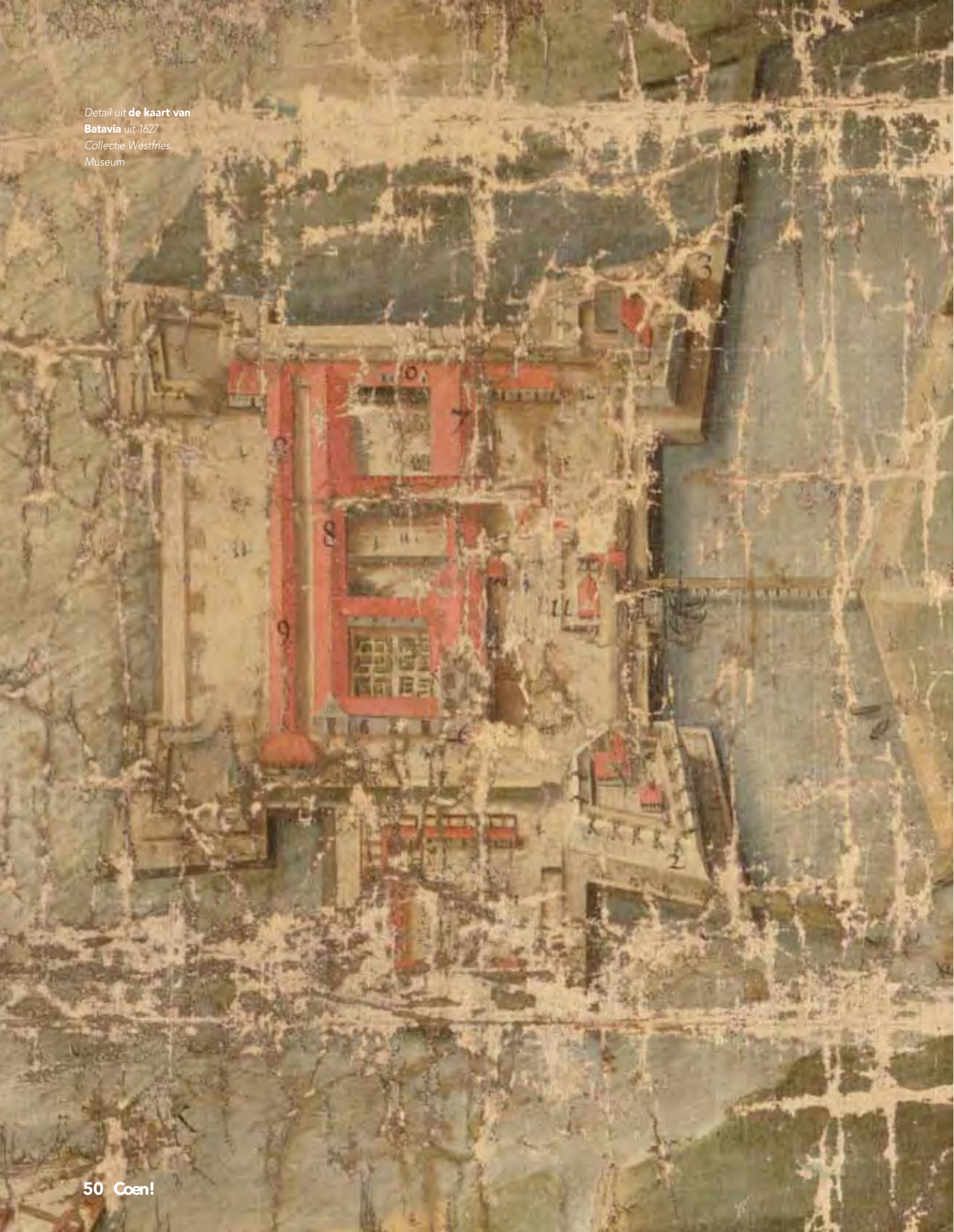
Detail uit de kaart van
Batavia uit 1627
Collectie Westfries
Museum

HOORN
HOOORN
TROPEN
IN DE
TROPEN

Detail uit de kaart van
Batavia uit 1627
Collectie Westfries
Museum

Gezicht op Batavia
met de bergketen van de Salak, Pangerango en Gede. Gezien vanaf het water, met schepen van de Nederlandse vloot op de rede. Hendrick Jacobszoon Dubbels. 1640 - 1676. Collectie Rijksmuseum amsterdam

Maar het mocht allemaal niet baten. De aantallen die naar de Oost kwamen, waren te klein. Bovendien werd de stad 'het kerkhof der Europeanen' genoemd omdat veel westerlingen het klimaat en de leefomstandigheden niet aankonden. Al binnen een paar jaar gaf de Compagnie het streven om er een Hollandse volksplanting van te maken op. Dat had tot gevolg dat in 1.700 er maar 6.000 Europeanen op een totaal van 70.000 inwoners woonden. Naast de Scandinaviërs, Duitsers en Hollanders woonden er vooral Chinezen. Die beheersten de lokale economie en Batavia werd zelfs het knooppunt van de Chinese internationale handel. De stad werd een grote smeltkroes, een samenleving van halfbloeden waarin culturen met elkaar versmol-

ten. Er ontstond een zogenoemde 'tropenadel': succesvolle ambtenaren en kooplui, met soms Aziatische echtgenotes wonend in een huis met bedienden en slaven. Maar Coen zou dat allemaal niet meer meemaken. Tijdens zijn pogingen de stad uit te breiden kwam hij in conflict met sultan Agung van Mataram. Die belegerde de stad zelfs een aantal malen. Tijdens het tweede beleg kreeg Coen dysenterie en stierf.

Verzanding

Batavia ontwikkelde zich verder tot het machtige middelpunt van de Hollandse handel, precies zoals Coen dat had gewild. De Hoge Regering zetelde er en waakte over de handel en wandel van de Compagnie. De statige VOC-schepen ankerden voor de haven van Batavia, waar kleine lichters de lading losten en naar de pakhuizen brachten. De schepen werden opgekalefaterd en de bemanning kon eindelijk weer aan wal. Er was een ding dat Coen niet had voorzien: de verzanding van de haven, die was enorm. In dertig jaar zette zich zo veel zand af dat Batavia honderden meters van de kust kwam te liggen. Maar dat was gelukkig geen beletsel om de haven tot lang na Coens dood in 1629 het succesvolle middelpunt van de Hollandse handel in Azië te laten zijn. Een middelpunt dat nog steeds te zien is op een verweerde geschilderde kaart in het Westfries Museum. •

BATAVIA ONTWIKKELDE
 ZICH VERDER TOT HET
 MACHTIGE MIDDELPUNT VAN
 DE HOLLANDSE HANDEL,
 PRECIJS ZOALS COEN DAT
 HAD GEWILD

Markt te Batavia in 1656.

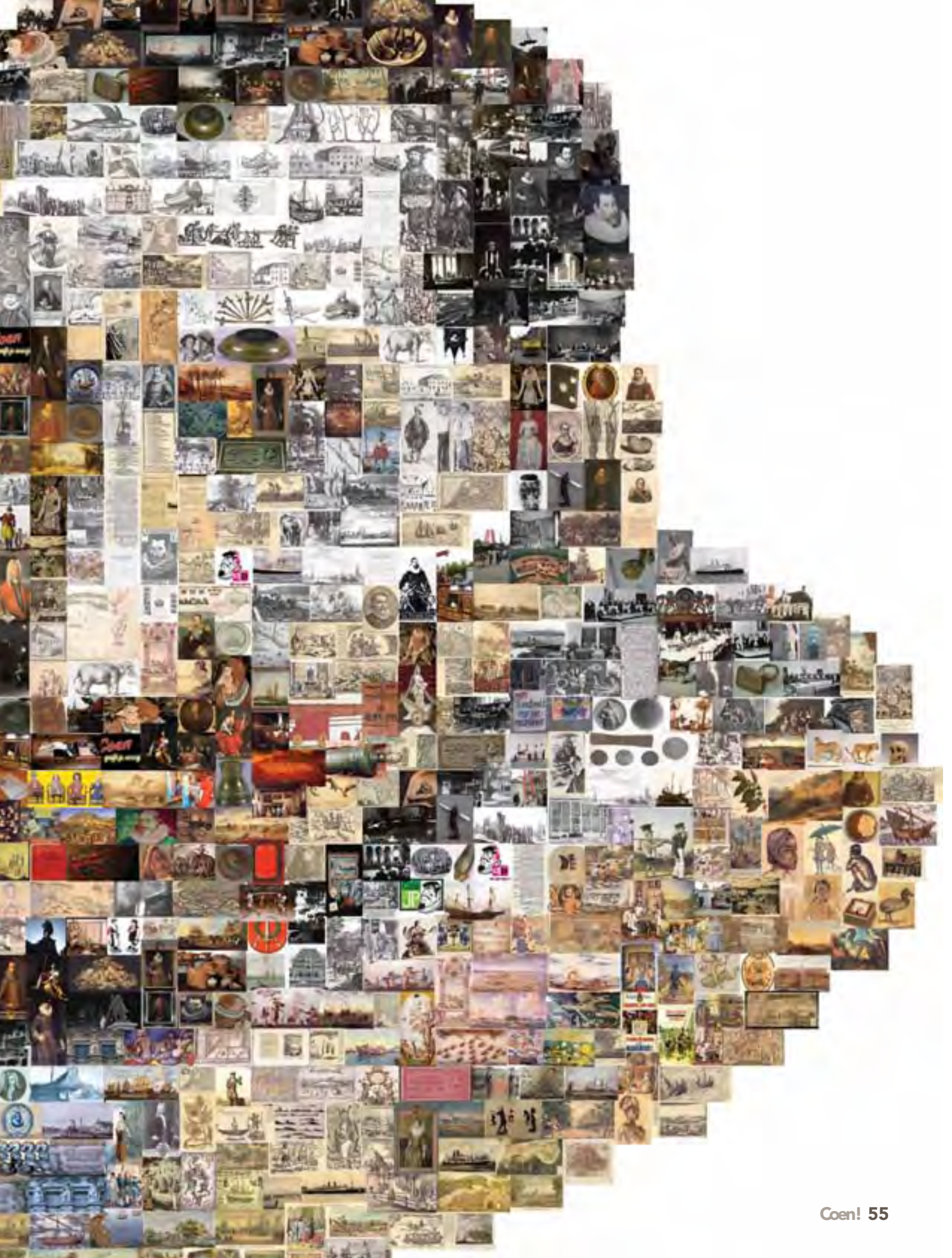
Onder de hoge kokospalmen bedrijven verschillende bevolkingsgroepen een levendige handel. Op de achtergrond het kasteel van Batavia. In het midden stroomt de Kali Besar of grote rivier. Het witte gebouw rechts is een pakhuis met daarvoor het gebouw van de Raad van Justitie met de strafplaats. Schilder Andries Beeckman. Collectie Rijksmuseum Amsterdam

DE VELE GEZICHTEN VAN COEN

Jan Pieterszoon Coen kent veel gezichten. Dit pixel-art portret is daar de verbeelding van. Het is speciaal voor de expositie 'De zaak Coen' in het Westfries Museum gemaakt door GrapefruitMoon Creative Concepts uit Enkhuizen. Het bestaat uit honderden afbeeldingen van Coen en aan hem gerelateerde thema's als de VOC en zijn geboortestad Hoorn.

© Pixelart, GrapefruitMoon

Feestterrein na de
onthuldiging op de
Roden Steen te Hoorn
van 't standbeeld van
Jan Pieterzoon Coen,
30 mei 1893 door
C. P. Visser, Collectie
Westfries Museum

Emmie Snijders

EEN NATIONALISTISCHE ONTHULLING

De Roode Steen was volgestroomd met belangstellenden. Mensen verdrongen zich om iets te kunnen zien van de gebeurtenissen op het feestterrein. Het moet een prachtig gezicht zijn geweest; al die mensen te midden van tientallen Nederlandse vlaggen en het Hoornse rood-wit. En hoe trots moet de organisatie niet geweest zijn toen alle hoge genodigden onder de poort met het Nederlandse, Hoornse en Westfriese wapen liepen, richting het enorme standbeeld dat nog verborgen was onder een doek.

Het had jaren geduurd om tot deze dag te komen. Wat moet er een last van stadsheermeester J.J. Aghina zijn afgevallen. Grotendeels door zijn inzet had het Uitvoerend Comité de realisatie van het standbeeld kunnen bewerkstelligen. En al vanaf 9 januari 1884 hield het project hem bezig. Op die dag vond in schouwburg Het Park aan de Westerdijk de jaarlijkse vergadering plaats van de Hoornse Vereeniging voor Volksmaken waarvan Aghina voorzitter was. Tijdens die vergadering maakte onderwijzer P. Bakker de andere aanwezigen erop attent dat het in 1887 300 jaar geleden is dat Jan Pieterszoon Coen in de stad geboren was. Zou het niet mooi zijn om voor de stichter van Batavia en de grondlegger van het Nederlands koloniale rijk in Indië een blijvend aandenken te maken, vroeg Bakker zich af. Aghina waardeerde het voorstel en beloofde hem serieus hier op terug te komen. Pas op 10 februari 1886 riep Aghina samen met burgemeester Willem Karel Baron van Dedem belangstellenden op om van gedachten te wisselen over een waardige viering van de 300-jarige geboortedag van Coen. Tijdens de vergadering bleek het voorstel van Bakker door veel aanwezigen gesteund te worden. Dat het in de vorm van een standbeeld moest komen, was echter nog niet meteen besloten. Coen had immers al een standbeeld in Batavia. Een pomp of fontein dan? Ook dat zag niet iedereen zitten. Een pomp was geen passend gedenkteken voor een groot man, vond de heer Vorderman, die leraar was op de Hogere Burgerschool in Hoorn. En een fontein had vaak het gebrek geen water te willen geven. Nee, Vorderman zag meer in een zuil en wel eentje van vijftien meter hoog! Hij was zelfs al zo ijverig geweest een schets van zijn idee mee te nemen. Aghina vond het maar niets: 'Een zuil is meer een herinnering aan een feit dan aan een persoon', zo stelde hij. Enkele dagen voor Coens 300ste geboortedag werd er een Uitvoerend Comité ingesteld die het gedenkteken moest gaan realiseren. Hierin hadden onder andere burgemeester Van Dedem en dokter Aghina zitting. Naast Hoornaars werden ook enkele nationaal bekende personen in het comité gekozen. Dit waren onder anderen de Amsterdamse bankier, filantroop en Eerste Kamerlid A.C. Wertheim en historicus en lid van

de Tweede Kamer dr. H.J. Schaepman. Zij gaven de komende herdenking de nationale status die Hoorn voor ogen had.

Nationalisme en patriottisme

Waarom tilde Hoorn zo zwaar aan die nationale status? En waarom verdiende Coen volgens tijdgenoten een nationale hulde? Nederland bestond als eenheidsstaat nog niet zo lang. Tot de Bataafse revolutie in 1795 genoten alle provincies grote autonomie. Pas na die tijd werd geprobeerd om van Nederland een eenheidsstaat te maken met de bijbehorende nationale geschiedenis. In de negentiende eeuw richtten politici en beleidsmannen daarom monumenten op of organiseerden zij herdenkingen. Zo probeerden zij het nationale eenheidsgevoel onder de bevolking te activeren en te versterken. Daarnaast paste Coen prachtig in de actuele wereldpolitiek van het modern imperialisme. Rond 1870 ontstond tussen de grote westerse mogendheden een wedloop om de laatste, nog onbezette gebieden op de wereld onder hun gezag te krijgen. Uit angst voor buitenlandse bezetting of inmenging moest het hele gebied onder direct Nederlands gezag komen. Volgens Coens promotors had hij een vergelijkbare visie tweeënhalve eeuw eerder al geuit. Daarmee was Coen de perfecte held in deze nieuwe politieke context.

BIJNA NOSTALGISCH KEEK
MEN DAAROM TERUG
NAAR EEN TIJD WAARIN
NEDERLAND DE ONBETWIST-
BARE GROOTMAGT WAS:
DE GOUDEN EEUW

Die politieke context bracht ook de realisatie dat Nederland als klein land omringd was door grotere mogendheden. De dreiging van de groeiende macht van het Duitse Keizerrijk werd duidelijk gevoeld. Bijna nostalgisch keek men

EEN
NATIONALISTISCHE
ONTHULLING

HET STANDBEELD MAAKTE VOOR IEDEREEN DUIDELIJK DAT DE GRONDLEGGER VAN HET NEDERLANDS KOLONIALE RIJK IN DE OOST UIT HOORN KWAM

**Foto van de Roode
Steen** na de onthulling
van het standbeeld.
Westfries Archief

daarom terug naar een tijd waarin Nederland de onbetwistbare grootmacht was: de Gouden Eeuw. Er heerste een algemeen gevoel dat het land weinig meer had om trots op te zijn. Het enige waar het nog trots op kon zijn, was zijn grote verleden. Ook in Hoorn was dit sentiment waar te nemen. De ooit zo belangrijke VOC-stad, met al haar rijkdommen en beroemde

inwoners als Coen, schipper Bontekoe, Willem Corneliszoon Schouten en fluitschipontwerper Liorne, was geworden tot een ingedut stadje met een haven van weinig betekenis. De handel van de VOC concentreerde zich steeds meer in Amsterdam. In plaats van een plek in de internationale handel, werd de stad rond 1740 een economisch middelpunt van een landelijke omgeving. Daarnaast was het inwonertal van Hoorn bijna gehalveerd van 16.000 inwoners rond 1730 naar ruim 9.000 aan het eind van diezelfde eeuw. Het gemeentebestuur betreunde deze ontwikkelingen zeer. Historicus Jos Leenders zag die grieven tot uiting komen in het gemeenteverslag van 1852 waar onder de kopjes 'Buitenlandsche scheepvaart' en 'Buitenlandsche handel' kort maar krachtig was geschreven: 'Bestaat hier niet'. Veertig jaar later keek de Hoornse burgerij nog steeds met weemoed terug naar de tijd waarin de stad toonaangevend was in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De latere burge-

meester Zimmerman, opvolger van Van Dedem in 1891, stelde dat Coen 'de trots is van ons, Burgers van Hoorn, die, al speelt thans onze stad geen rol meer in de geschiedenis, toch heilig en hoog houden, de herinnering aan zooveel wat Hoorn eenmaal groot en machtig deed zijn'. Het standbeeld maakte voor iedereen duidelijk dat de grondlegger van het Nederlands koloniale rijk in de Oost (een rijk waar heel het land trots op was) uit Hoorn kwam.

Kritiek op Coen

De wandaden van Coen waren tijdgenoten wel bekend. Al in 1869 had Jhr. mr. J.K.J. de Jonge Coens omstreden kanten beschreven. Hij kwam tot de conclusie dat Coen zijn 'eigen naam en die der Nederlandsche natie in dat gedeelte van de Archipel met een schier onuitwisbare bloedvlek hebben beklad'. In 1886 plaatsten P.A. Tiele en J.A. van der Chijs kritische noten bij Coens handelen. Zo stelde Van der Chijs: 'Ware voor Coen niet reeds een standbeeld opgericht, ik betwijfel of zulks nog zoude verrijzen. Aan zijnen naam kleeft bloed.' Tiele vertelde op zijn beurt in onomwonden termen dat 'ter wille van het monopolie de welvarende bevolking van een schoone eilandengroep (...) op de koelbloedigste wijze [was] uitgeroeid'. Ondanks hun constatering loofden zij hem echter wel voor zijn totale verdienste voor de natie. Dat men hiervoor Coen dankbaar moest zijn, was een gangbare denkwijze in die tijd.

Roode Steen of station?

In de Amsterdamse sociëteit Odéon was in januari 1887 door het Uitvoerend Comité een vergadering belegd met 140 geïnteresseerden uit verschillende delen van het land die het landelijke comité zouden gaan vormen. Na de vergadering ontstonden landelijke subcommissies die de taak kregen geld in te zamelen voor een standbeeld. Onder andere in Zuid-Holland en zelfs in het verre Assen waren die speciale subcommissies actief.

Een standbeeld bleek uiteindelijk de gewenste vorm voor een eerbetoon aan Coen. Professor Leenhoff mocht die opdracht uitvoeren. Hij was docent aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam en had een succesvolle carrière achter de rug in Frankrijk. Het Uitvoerend Comité zag het centrale plein, de Roode Steen, als de plaats die het standbeeld de juiste context kon geven met de omliggende historische waag en het oude Statencollege. Het voorstel van het college van Burgemeester en Wethouders om het beeld in het plantsoen voor het station te plaatsen werd door de gemeenteraad met een ruime meerderheid verworpen. Het moest de Roode Steen worden, een andere optie was er niet. Net zo symbolisch was de keuze om de onthulling op 30 mei te doen. Op die dag in 1619

DE TELEURSTELLING WAS GROOT TOEN DE KONINGINNEN ZICH EXCUSEERDEN. ZIJ ZOUDEN OP DAT MOMENT IN HET BUITENLAND VERBLIJVEN

had Coen de stad Jacatra veroverd. Op haar resten werd Batavia gesticht, de latere hoofdstad van Nederlands-Indië. Die overwinning stond eind negentiende eeuw symbool voor de vestiging van het Nederlands gezag in de Oost. Nu de datum bekend was konden de uitnodigingen verstuurd worden. Ook koningin-regentes Emma en koningin Wilhelmina kregen een uitnodiging. De teleurstelling was groot toen de koninginnen zich excuseerden. Zij zouden op dat moment in het buitenland verblijven. Door hun afwezigheid ontbrak het laatste 'ingrediënt' voor een volwaardig nationale herdenking.

Twee toegangskaartjes
voor de onthulling van
het standbeeld.
Westfries Archief

Jan Pieterzoon Coen

*vlak voor de onthulling
Collectie Oud Hoorn*

Rechtsonder:

Plattegrond feestterrein

Collectie Westfries Archief

Feest

Op maandagavond 29 mei startten de officiële feestelijkheden. Door de Vereeniging voor Volksvermaken was in schouwburg Het Park een feestprogramma georganiseerd waarvoor veel belangstelling was. De volgende dag waren alle gemeentescholen en -kantoren gesloten. Veel inwoners van Hoorn hadden aan de oproep gehoor gegeven om vlaggen uit te hangen. Door de Nederlandse Spoorwegen was een speciale trein ingezet om de hoge gasten van Amsterdam naar Hoorn te vervoeren. Onder deze gasten waren de ministers Tak van Poortvliet, Cornelis Lely en Baron van Dedem. Van Dedem had zijn ambt als burgemeester van Hoorn in 1891 ingeruild voor een functie als minister van Koloniën. Samen met de nieuwe burgemeester August Eduard Zimmerman begaf het gezelschap zich richting het feestterrein op de Roode Steen.

'S AVONDS HAD
VOLKSVERMAKEN EEN
GEÏLLUMINEERDE GONDEL-
VAART GEORGANISEERD
OP DE KARPERKUIL, WAAR
OM TIEN UUR VUURWERK
TE ZIEN WAS

Buiten de hekken stond het vol met toeschouwers van alle rangen en standen en zowel Horinezen als vreemdelingen. Van Dedem sprak het welkomstwoord uit, waarna historicus Schaepman uitgebreid het levenswerk van Coen uiteenzette. Na enkele andere korte toespraken was het de beurt aan Aghina. Plechtig sprak hij dat het standbeeld van Coen door vele vereerders uit alle delen van Nederland aan zijn geboortestad werd aangeboden. Met het vallen van het doek klonken de schoten van de marineschepen in de haven. Een groot hoerageroep vulde het plein. De rest van de dag kon de Hoornse bevolking zich vermaken met een harddraverij en een matinee in Het Park. 's Avonds had Volksvermaken een geïllumineerde gondelvaart georganiseerd op de Karperkuil, waar om tien uur vuurwerk te zien was. De feestelijke gebeurtenis werd uiteindelijk afgesloten met een bijeenkomst in de verlichte tuin van schouwburg Het Park.

Verschil van mening

De toenmalige omgang met het standbeeld van Coen is tegenwoordig nauwelijks meer voor te stellen. Zo sprak de voormalig burgemeester van Hoorn en toenmalige minster van koloniën Baron Van Dedem vol overtuiging: 'Coen's beeld is te midden van zijn stad en stamgenooten veilig. Zoolang Hoorn, zoolang W.-Friesland, zoolang Nederland zijne geschiedenis niet zal vergeten, zoolang zal deze plek als heilige grond worden geëerd.' Met de huidige discussie in het achterhoofd klinkt deze uitspraak bijna aandoenlijk. Een noemenswaardig aantal Horinezen, Westfriezen en Nederlanders is haar geschiedenis niet vergeten, maar dat is juist de reden dat het standbeeld niet meer als heilige grond wordt geëerd. Het is onderwerp geworden van hevige discussies waarin emoties hoog kunnen oplopen. K. Gorter had het in 1887 goed voorspeld. Hij schreef dat 'zijn [Coens] roem, die eerst verbleken zal, als de zoon van Insulinde voor ons haar glans zal verloren hebben!' Dat de waardering voor Coen onlosmakelijk verbonden is met de waardering voor Nederland als koloniale mogendheid was dus toen al duidelijk. •

Emmie Snijders

DE MYTHE VAN DE KONINKLIJKE AFWEZIGHEID

Tijdens de hevige discussie over het wel of niet verwijderen van het standbeeld probeerden enkele voorstanders van verwijdering hun argumentatie te sterken door te stellen dat het beeld tijdens de oprichting al gevoelig lag. Volgens hen besloten koningin-regentes Emma en koningin Wilhelmina niet te komen uit angst voor rellen. De koninginnen distantieerden zich op die manier van de heldenverering van Coen. Maar was dat wel de reden waarom zij wegbleven? En wilden zij zich echt distantieëren van Coen vanwege gevoeligheden?

ER ZIJN GENOEG
AANWIJZINGEN TE VINDEN
DIE AANGEVEN DAT DE
KONINGINNEN - EN IN HET
BIJZONDER WILHELMINA -
GROTE SYMPATHIE HADDEN
VOOR COEN

De Coen-commissie wilde de onthulling graag tot een nationaal evenement maken. Dit lukte al aardig met medewerking van hoge landelijke ambtenaren. Maar de ultieme nationale status zou het geheel toch krijgen met de aanwezigheid van het staatshoofd. In opdracht van de landelijke commissie zond het college van Burgemeester en Wethouders in Hoorn een uitnodiging naar de koninginnen met het verzoek aanwezig te zijn op de dag van de onthulling. Twee weken later

kreeg het college een bericht terug van S.M.S. de Ranitz, secretaris en adjudant van Emma. Hij schreef dat 'Hare Majesteit, tot Hoogstderzelver leedwezen, geene gunstige beschikking heeft kunnen nemen op het verzoek, (...) aangezien Hare Majesteiten de Koningin en Koningin-regentes zich omstreeks den tijd, voor de onthulling van het te Hoorn voor J. Pz. Coen opgerichte standbeeld vastgesteld, in het Buitenland zullen bevinden'. Hierdoor ontbrak het laatste 'ingrediënt' voor een volwaardig nationaal feest.

Afbericht

Door enkele personen, onder wie de initiatiefnemers van het burgerinitiatief tegen het standbeeld, is de afwijzing van de koninginnen geïnterpreteerd als een bewijs dat er toen al kritische geluiden waren te horen over de verering. Hierover is niets terug te vinden. Wel zijn in de notulen van het Hoorns gemeentebestuur de telegrammen te lezen waaruit blijkt dat de vorstinnen in Flims, Zwitserland verbleven. Ook *de Nieuwe Hoornsche Courant* berichtte dat de koninginnen vanwege de gezondheid van Wilhelmina in de bergen verkeerden. Uiteraard kan het verblijf in Zwitserland een verkapte manier zijn om zich te distantieëren van de onthulling, maar er zijn genoeg aanwijzingen te vinden die aangeven dat de koninginnen - en in het bijzonder Wilhelmina - grote sympathie hadden voor Coen. Zo berichtte *Nieuws van den Dag, kleine courant* over de getoonde interesse van koningin-regentes Emma in het beeld van Coen toen zij het atelier van professor Leenhoff bezocht. Daarnaast lieten de koninginnen van zich horen op de dag van de onthulling. Burgemeester Zimmerman had besloten een telegram uit te zenden naar de koninginnen met de tekst: 'Het gemeentebestuur van Hoorn met zijne gasten de onthulling vierende van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen, veroor-

looft zich eerbiedig Uwe Majesteit aller hulde over te brengen, (get.) Zimmerman, burgemeester.' Toen de hoge heren na de plechtigheid in het raadhuis aan de lunch zaten ontving het gezelschap antwoord: 'De Koningin-Regentes draagt mij op, U Hr. Ms. dank over te brengen voor de gebrachte hulde. Hd. betreurt, met de Koningin niet tegenwoordig te kunnen zijn, doch koestert de beste wenschen voor het welslagen der feestelijke onthulling van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen. (get.) adj. Van den Bosch.' Tijdens datzelfde etentje nam de Minister van Binnenlandse Zaken, de heer Tak van Poortvliet, het woord en deelde mee dat het Hare Majesteit de Koningin had behaagd den heer prof. Leenhoff, de ontwerper van het beeld, te benoemen tot ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw en de heer dr. Aghina tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau. Het Koninklijk Besluit hiertoe werd enkele dagen voor de onthulling in Flims opgesteld.

Waardering

In latere jaren liet Wilhelmina meermalen haar waardering voor Coen blijken. Tijdens de opening van de Beurs van Berlage in Amsterdam in 1903 roemde ze Coen in haar toespraak:

'Waar reeds in de zestiende eeuw onze stoute koopvaarders de Hollandsche vlag in verre zeeën deden wapperen en den eerbied aller volken afdwongen, en waar spoedig daarna in Oost- en West-Indië, dank zij in de eerste plaats den onverschrokken moed van Jan Pieterszoon Coen, uit eigen bezittingen de voortbrengselen naar het moederland werden verscheept, ontstond een handel waarop wij met recht trotsch mogen zijn.'

In 1919 legde ze tijdens de herdenking van 300 jaar Batavia een krans onder het standbeeld van Coen. Datzelfde jaar publiceerde historicus H.T. Colenbrander zijn boek *J.P. Coen. Bescheiden omtrent zijn verblijf in Indië*. Voor in het boek stond: 'Opgedragen aan Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden. Beschermvrouwe van het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlands-Indië'.

Een nog bekender voorbeeld van Wilhelmina en haar band met Coen kwam tot uiting tijdens haar toespraak aan het begin van de Tweede Wereldoorlog. Op 14 mei 1940 sprak zij op de Engelse radio haar volk toe en sloot af met de bemoedigende woorden '*Dispereert niet*', Coens toegeschreven lijfspreuk. Wilhelmina had dus aantoonbare sympathie voor Coen. Buiten het feit dat zij met haar moeder vanwege gezondheidsklachten in het buitenland verbleef, zou alleen al daarom de mythe van de koninklijke afwezigheid weerlegd worden. Waarom zou ze vanwege gevoeligheden bij de onthulling wegblijven maar in latere jaren bij openbare gelegenheden Coen uitgebreid eren? Haar waardering voor Coen was opmerkelijk, ze stak het niet onder stoelen of banken. Met dat in gedachte komt uiteindelijk de nieuwsgierige vraag op of ze - als 'Coen-fan' - het achteraf nooit jammer heeft gevonden niet aanwezig te zijn geweest op die 30ste mei in 1893. •

Linksboven:

**Telegram van het
gemeentebestuur van
Hoorn aan regentes
Emma, 30 mei 1893**

Collectie Westfries Archief

Rechts:

Koningin Wilhelmina
1942, Collectie Library of
Congress, Amerika

Stephanie Koenen

SOKKEL COMMUNICATIE

Al bijna 120 jaar staat hij er. Jan Pieterszoon Coen is bijna niet weg te denken van de Roode Steen in Hoorn. Toch zien sommigen hem liever gaan. De discussie over het beeld laaide in 2011 weer op middels een burgerinitiatief. Volgens wethouder Peter Westenberg is dat op zich geen verkeerde ontwikkeling: 'Het laat de geschiedenis weer leven.'

Door de jaren heen zijn er diverse golven van kritiek geweest op het standbeeld van Coen. 'Het beeld is altijd spraakmakend geweest', vertelt wethouder Peter Westenberg, 'maar door het burgerinitiatief kreeg het meer aandacht. Mede dankzij de sociale media heeft de discussie veel kracht gekregen. De gemeenteraad heeft het initiatief

**'JE KUNT ZEGGEN OVER
DE PERSOON COEN WAT
JE WILT, MAAR HET BEELD
MAAKT AL SINDE 1893
DEEL UIT VAN DE STAD EN
VERTELT IETS OVER HAAR
GESCHIEDENIS'**

dan ook meteen serieus genomen.' Leden van het initiatief wilden het beeld het liefst nooit meer zien; verplaatsing naar bijvoorbeeld het museum was bespreekbaar. Westenberg vond dat geen goed idee. 'Je kunt zeggen over de persoon Coen wat je wilt, maar het beeld maakt al sinds 1893 deel uit van de stad en vertelt iets over haar geschiedenis. Destijds is Coen op het belangrijkste plein van de stad geplaatst en daar moet het blijven staan. Hoorn heet niet voor niets Coenstad.'

Interactie met Coen

Toch begrijpt Westenberg de critici wel. 'We vonden dat het beeld moest blijven, maar een aangepaste tekst op de sokkel was inderdaad wenselijk. Wat de tekst vermeldde, was namelijk vrij summier: slechts enkele feiten die niets over de persoon Coen vertelden. Zelfs de kunstenaar van het beeld werd niet genoemd. Het college stelde daarom voor om actiever met de informatie over Coen om te gaan. Allerlei creatieve ideeën werden hiervoor bedacht. Bijvoorbeeld het plaatsen van een glazen pui over de sokkel om zo 'door een glazen bril naar het verleden te kijken'. Dit idee heeft het niet gehaald. In maart 2011 is er een uitgebreidere tekst samengesteld waar de meerderheid zich in kon vinden. In het Nederlands en Engels kan iedereen nu lezen wie Coen was. Daarnaast is er meer interactie tussen Coen en zijn publiek ontstaan door middel van de QR-code op de sokkel. Wanneer je deze code met je smartphone scant, word je direct naar een website geleid die alles vertelt over Jan Pieterszoon Coen. Ook geeft deze mobiele site een directe link naar het antwoordapparaat van Coen. Bezoekers die voor het beeld staan, kunnen dus bellen met Coen. Boodschappen die ingesproken worden, zijn bijvoorbeeld meningen. Deze sokkelcommunicatie geeft het beeld een extra dimensie; je kunt snel interactief aan de slag met Coen.'

Koloniaal verleden

De discussie rond het beeld zal volgens Westenberg nog wel even voortduren en dat vindt hij niet erg. 'Het laat de geschiedenis weer leven en dat valt helemaal binnen de hedendaagse trend waarin we steeds meer waarde hechten aan onze geschiedenis. Een positief effect hiervan is dat toeristen én inwoners van Hoorn de goede en slechte kanten van Jan Pieterszoon Coen leren kennen. Hij heeft veel betekend voor Hoorn, Nederland en Indonesië, maar ons koloniale verleden is geen onbeschreven bladzijde. Dit verleden moeten we niet wegpoetsen; met de nieuwe tekst en bijbehorende website geven de raad en het college van de gemeente Hoorn daar nu rekenschap aan.' •

Emmie Snijders

COEN MONUMENTEN

Het standbeeld op de Roode Steen in Hoorn is het bekendste voorbeeld van een monument voor Coen. Maar in Nederland zijn veel meer eerbetonen en verwijzingen naar Coen te vinden. Het gaat dan niet zozeer om vernoemingen van straatnamen of tunnels, maar om beeltenissen van hem in het huidige straatbeeld. Wie bijvoorbeeld door Amsterdam loopt en zijn ogen goed openhoudt, ziet Coen meer dan eens voorbijkomen.

Standbeeld van Jan Pieterszoon Coen te Batavia

In zijn linkerhand houdt hij het plan van Batavia, zijn rechterhand wijst naar de plek waar Jakarta stond. Het beeld werd in Nederland gemaakt door Eugène de Plijn, gegoten in brons door L.J.S. van Kempen, en eind 1873 of begin 1874 naar Java verscheept. Foto op achtergrond: Collectie Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde. Foto op voorgrond: Collectie Westfries Museum

Beeld Jan Pieterszoon Coen
Wereldtentoonstelling Amsterdam, 1883.
Collectie Museum Volkenkunde

HET DAADWERKELIJKE GRAF VAN COEN IS IN DE LOOP VAN DE EEUWEN ONVINDBAAR GEWORDEN

Coens standbeeld in Hoorn was niet het eerste eerbetoon aan de gouverneur-generaal. Al in 1869 wilde de burgerij van Batavia een standbeeld oprichten voor de stichter van de stad. Het heeft echter tot 1876 geduurd voordat het enorme beeld uiteindelijk op het Indische Waterlooplein stond. Ook in 1883 stond er al een beeld van Coen in Nederland. Het was een replica van het beeld in Batavia en stond voor de hoofdtoegang op de Wereldtentoonstelling in Amsterdam. Het drukte de toenmalige trots uit voor het koloniale bezit in 'De Oost'. Beide

beelden zijn er niet meer. De replica van de Wereldtentoonstelling had vanaf het begin al een tijdelijk karakter en het beeld in Batavia is in 1942 – tijdens de Tweede Wereldoorlog – door de Japanse bezetter en Indonesische nationalisten van het plein verwijderd. Het enige gedenkteken aan Coen in Jakarta, het vroegere Batavia, is te vinden in het Wayang Museum dat gevestigd is in de Nieuwe Hollandsche Kerk. Daar is op de binnenplaats een muur te vinden waarop in het Nederlands staat dat op die plek de Oud Hollandsche Kerk heeft gestaan en dat op dat terrein onder anderen Coen zijn laatste rustplaats heeft gevonden. Het daadwerkelijke graf van Coen is in de loop van de eeuwen onvindbaar geworden.

Amsterdam

In Nederland zijn, buiten Hoorn, alleen in Amsterdam verder nog eerbetonen aan Coen te zien. Maar liefst vijf verwijzingen zijn in onze hoofdstad te vinden. Een van de meest bekende voorbeelden is de beeltenis van Coen op de Beurs van Berlage uit 1903. Iedereen die van het Centraal Station over het Damrak richting de Dam loopt ziet zijn gestalte op de hoek van de Beurs. Het beeld is niet natuurgetrouw, maar in moderne stijl vormgegeven. Coen houdt een schild vast met daarop zijn toegeschreven lijfspreuk: 'Dispereert niet'. Een spreuk die iedereen in die tijd in Nederland kende. De reden dat Coen op de Beurs staat afgebeeld is dat decoratie op het gebouw onder andere het gevoel van Amsterdam als handelsstad moest weergeven. Coen kon hierin als grondlegger van een handelsimperium niet ontbreken.

Gedenkteken voor Coen
 In het Wayang Museum
 te Jakarta. Foto door
 Dirk Beemster

DIS-
PE-
REERT
NIET

OUDEBRUGSTEEG
CENTRUM

DAMRAK
CENTRUM

Coen in vol ornaat

Op het voormalige gebouw van de Nederlandsche Handel-Maatschappij uit 1925

Kop van Coen

Prominent uitstekend uit het voormalige Scheepvaarthuis in Amsterdam

De tweede plek waar je Coen in de ogen kunt kijken is het Scheepvaarthuis uit 1913-1916. Tegenwoordig is in het gebouw hotel Amrâth gevestigd. In de geveldecoratie staat hij maar liefst twee keer afgebeeld. Naast de hoofdingang is zijn hoofd te zien en aan de andere kant van het gebouw, op de kruising Prins Hendrikkade – Buiten Bantammerstraat is Coen in zijn geheel in steen uitgehouwen. Ook hierin is Coens werk voor de latere kolonie van doorslaggevende betekenis geweest om hem op het gebouw af te beelden. De Amsterdamse rederijen voor wie het pand is ontworpen voeren wel bij de scheepvaart richting de kolonie. Een nog prominentere plaats krijgt Coen op het gebouw van het voormalige Koloniaal Instituut (tegenwoordig Koninklijk Instituut voor de Tropen) aan de Mauritskade in Amsterdam. Toen het pand in 1926 voltooid was had Coen een plek toebedeeld gekregen bij de hoofdingang. In het midden boven de toegangsdeuren is Coens hoofd herkenbaar. Hij draagt een eikenloofkrans, symbool van daadkracht en doorzettingsvermogen. Links en rechts daarvan zijn Coens bekendste spreuken aangebracht: 'Dispereert niet' en 'Want God is met ons'. Ook het Koloniaal Instituut laat dus met dit eerbetoon duidelijk haar relatie met Coen blijken.

Promotie

Ten slotte is Coen nog in vol ornaat te zien op het voormalige gebouw van de Nederlandsche Handel-Maatschappij uit 1925. Tegenwoordig is in het gebouw het Stadsarchief van Amsterdam gevestigd. Hoog boven de passanten op de stoep in de Vijzelstraat staat Coen in zijn geheel afgebeeld naast twee andere belangrijke personen uit de Nederlandse koloniale geschiedenis: de gouverneurs-generaal Herman Willem Daendels (1762-1818) en Joannes Benedictus van Heutsz (1851-1924). Ewald Vanvugt ziet in zijn boek *De maagd en de soldaat* (1998) in hun samenzijn een duidelijk boodschap: 'De drie generaals op hun ereplaats zijn letterlijk figuren om tegen op te kijken. Met de standbeelden van hun voorgangers en ereburgers verheerlijkten de bestuurders natuurlijk vooral zichzelf en hun beleid.' Dat het inderdaad meer om promotie van het koloniaal beleid dan om de afgebeelde personen zelf ging, is te zien aan de attributen die de heren bij zich dragen. Dit kwam al naar voren met de krans op het hoofd op het Koloniaal Instituut, maar ook op het NHM-gebouw zijn dergelijke attributen aanwezig. Coen houdt bijvoorbeeld een zwaard vast, een symbool voor autoriteit. En in zijn andere hand is een boekrol te zien, een symbool voor een strenge maar rechtvaardige overheid. De afbeeldingen van Coen in Amsterdam vertellen een verhaal over de visie op Coen (en de Nederlands-Indische kolonie) tussen 1903 en 1925. Coen werd geëerd en geroemd voor zijn werk als grondlegger van een handelsimperium waaraan Nederlanders –en in het bijzonder bestuurders en handelsbedrijven- veel te danken hadden. Het had het land aanzien en rijkdom gegeven. Daar waren de initiatiefnemers van deze gebouwen dankbaar voor en die dankbaarheid uitte zij in hun beeltenissen van Coen. Daarnaast droeg Coens toenmalige heldenstatus bij aan de promotie van het koloniale beleid aan het begin van de twintigste eeuw. Het ging bij die beelden niet om Coen, maar om het koloniale verleden waarvan hij deel uitmaakte. Coen en de Oost waren immers onafscheidelijk. Door hem op bolwerken van de koloniale macht te plaatsen waren zijn beeltenissen ook vereringen van de 'rechtvaardige' zaak, zoals de bedrijven en bestuurders het beleid in Nederlands-Indië beschouwden. •

Coen als een van de drie

Decoratie op het Koninklijk Instituut voor de Tropen aan de Mauritskade in Amsterdam

119* jaar standbeeld

Ruud Spruit

HET PARADIJS VAN COEN

Mijn herinneringen
aan Banda

Jan Pieterszoon Coen bezocht in 1609 op zijn eerste reis naar Indië de eilandengroep Banda. Hij noemde Banda een paradijs, vooral omdat het goud er aan de bomen hing in de vorm van nootmuskaat. Zijn sympathie voor de bevolking sloeg om in een levenslange haat toen admiraal Verhoeff in een hinderlaag werd gelokt en vermoord. Hoe ziet het er vierhonderd jaar later uit op Banda?

Ontvangst op Banda

Van Links naar rechts:
Herbert de Vries, Simone
Spruit, Ruud Spruit en
Des Alwi. Collectie
Ruud Spruit

De Ambonezen komen

Het begon in 1951. De bovenmeester van mijn school kwam op een zaterdagmorgen de klassen langs met een opwindend bericht: 'Maandag komt hier een gezin Ambonezen wonen. Ze blijven langer dan verwacht en de kinderen moeten dus naar school. Ik ben bang dat er in jullie klas ook een Ambonese jongen komt.' De meester was een groot pedagoog en hij vervolgde dan ook met de waarschuwing: 'Denk erom dat je geen ruzie met ze zoekt want voor je het weet heb je een mes tussen je ribben.' Het hele weekend werd over niets anders gepraat dan de Ambonezen. Die maandag klopte de bovenmeester tijdens de les op de deur en duwde een bruin jongetje met een te grote trui de klas in. De jongen keek met zijn donkere ogen verschrikt de klas rond. Alle kinderen schoven afwerend naar het puntje van hun bank. Mij lokte het avontuur wel en ik maakte ruim plaats. 'Ga daar maar zitten', zei de meester. De jongen nam op het puntje van mijn bank plaats en dat was het begin van een lange vriendschap. Weldra kwam ik bij de Ambonezen over de vloer; at voor het eerst rijst met sambal waarbij tot groot vermaak van mijn vriendje en zijn familie de tranen over mijn wangen rolden. Er werd bruiloft gevierd met een grote tent in de tuin. 'Tantes' waren dagen in de weer in het kleine keukentje met spekkoek, nasi, saté en nog veel meer lekkers. Er werd muziek gemaakt door jongens die ik later terugzag in bekende bandjes. Ik leerde mijn eerste Maleise woordjes en ging mee naar de jaarlijkse viering op 25 april in Den Haag. Jaren later verdiepte ik mij steeds meer in de geschiedenis van de Molukken. Een aanhoudende stroom van Molukse studenten kwam praten over scripties en spreekbeurten. Ik gaf regelmatig lezingen in Molukse wijken. Tijdens de gijzelingen kwamen Molukse vertegenwoordigers ons opzoeken in Leiden na gesprekken in Den Haag, aanleiding voor de corpsstudenten van het naburig ballenhuis om onze ruiten in te gooien.

Banda

De eerste keer dat ik voet op Banda zette was met het vliegtuigje dat drie keer per week een verbinding onderhield tussen Ambon en Banda-Neira. Tot twee keer toe keerde het toestel terug omdat het te zwaar belast bleek en niet goed van de grond kwam. Er werden kisten en koffers uitgeladen en toen werden we licht genoeg bevonden om de reis te aanvaarden. Het vliegveld was niet meer dan een landingsstrip die eindigde op de rand van een steile rots. Bij het landen was in het heldere water diep beneden ons het wrak te zien van een vliegtuig dat de rand van de baan niet had gehaald. Het halve dorp was uitgelopen om te zien wie het vliegtuigje nu weer had gebracht. Des Alwi, 'de koning van Banda', reed de passagiers hoogst persoonlijk in de enige twee auto's die het eiland rijk was, naar zijn hotel met zicht op de Gunung Api, de kalm rokende vulkaan aan

de overkant van de baai, die op de meest onverwachte momenten tot uitbarsting kon komen en die door de zeelui van de VOC al werd beschreven en getekend.

Oom Hatta

Veel indrukwekkender was een andere keer, de aankomst per boot. Na een zeereis van zes uur door één van meest afgelegen gebieden ter wereld doemde de vulkaan van Banda op, hoog boven de horizon. Handelaars in kleine kano's zwermden rond het schip. In het heldere water dat hier en daar in troggen wel vier- tot vijfduizend meter diep is flitsten zwermen kleurige vissen voorbij. Af en toen schoten vliegende vissen uit het water en legden tientallen meters af boven de oppervlakte. Alles was zoals in de beschrijving van Coen tijdens zijn eerste reis op het schip de Hoorn met de vloot onder admiraal Pieter Verhoeff. De herinneringen aan mijn vele bezoeken daarna zijn gekleurd door dierbare herinneringen.

'DIE DOMME
HOLLANDERS VERBANDEN
HUN VIJANDEN NAAR
EEN PARADIJS, WAAR ZE
OP HUN GEMAK PLANNEN
VOOR HET NIEUWE
INDONESIË KONDEN
MAKEN'

Zoals de plannen voor de inrichting van een museum in één van de perkenierswoningen, waar de Nederlandse regering in 1934 een groep opstandelingen onder wie Mohammed Hatta en Soetan Sjahrir onderbracht. Des Alwi wijst lachend naar het lokaaltje waar Oom Hatta les gaf aan de kinderen van Banda. 'Die domme Hollanders verbanden hun vijanden naar een paradijs, waar ze op hun gemak plannen voor het nieuwe Indonesië konden maken.' We bezoeken het fort dat Verhoeff liet bouwen, beneden aan het strand, niet zo handig. Veel beter geslaagd was het grote fort Belgica boven op de berg. Vandaar kon een handvol soldaten alle doorgangen tussen de eilanden bewaken zodat geen concurrent, zoals de Engelsen, bij de geliefde nootmuskaat kon komen. 's Avonds komt een Bandanees met een bootje vol handel voor het hotel liggen. Om beurten steekt hij oude jeneverflessen op en Maastrichts aardewerk door de firma Regout speciaal voor Azië gefabriceerd. Hij legt op het kademuurtje grote rijksdaalders neer met de afbeelding van Koning Willem I. Herinneringen aan de eeuwen dat er Hollanders verbleven op Banda.

Een nootmuskaat-plantage op Banda.
Collectie Koninklijk
Instituut voor de Tropen,
Amsterdam

Perkenier Van den Broeke

Onvergetelijk zijn de bezoeken aan Van den Broeke, één van de laatste perkeniers op Lonthor. We steken de baai over en ontbijten met koffie en pisang goreng op zijn veranda. Zoals in de tijd van Coen plukken vrouwen met lange stokken waaraan kleine korfjes met een weerhaak zitten, de noten die op het punt staan open te barsten, van de hoge nootmuskaatbomen. Van het vruchtvlees wordt jam gemaakt. De rode foelie wordt gedroogd in de zon. De noten bewaard op zolder. Van den Broeke klaagt dat de nootmuskaat meer kost om te plukken dan dat het opbrengt. En dat terwijl de noten, die in de VOC-tijd alleen op Banda voorkwamen, toen letterlijk hun gewicht in goud waard waren. Van den Broeke loopt naar binnen en haalt het rode boekje met belangrijke Nederlandse families tevoorschijn. Hij laat zien dat hij rechtstreeks afstamt van de joyeuze door Frans Hals geschilderde koopman Pieter van den Broecke. We bezoeken de Put van Coen, die door de Bandanezen niet meer wordt gebruikt sinds op bevel van Coen de vermoorde Bandanese hoofden in de put zijn gegooid. Een paar meter verderop is een nieuwe put gegraven. Een stel vrouwen is druk bezig met de was. Kinderen verdringen zich nieuwsgierig om ons heen. Mijn vrouw Simone begint zachtjes het kinderliedje Burung Kakatua te zingen. De monden vallen open van verbazing dat een blonde Belanda hun versjes kent en even later klinkt het gezang van tientallen kinderen door de avondschemering. 'Suku Ayam Toean', zegt een

HIJ OPENDE EEN GROOT
ROESTIG SLOT EN TOONDE
HET AVONDMAALSILVER,
GEMERKT BATAVIA 1743

stokoud vrouwtje (Houdt u van kip meneer). Ik knik en met een razendsnelle beweging grist ze een passerende kip van de grond en draait behendig de nek van het dier om. Niet veel later ligt de arme vogel in een pan.

Christenen en moslims

Er zijn de herinneringen aan ontmoetingen tijdens andere bezoeken. Met Jacques Cousteau die informeerde naar de VOC en vervolgens naar Hoorn kwam voor gegevens bij zijn nieuwe film over de wateren rond Banda, maar ook de talloze forten op de eilanden en de kanonnen uit Enkhuizen en Hoorn die overal verspreid liggen. We bezochten de koster van een vervallen kerkje op een afgelegen eiland. Hij opende een groot roestig slot en toonde het avondmaalsilver, gemerkt Batavia 1743. Een andere keer gleed een kapitaal zeiljacht de baai binnen met aan boord de eigenaar Frederik van Pallandt, de helft van het destijds beroemde zangduo Nina en Frederik. Hij was zoals altijd vergezeld van beeldschone Filippijnse meisjes, die later zijn dood zouden worden toen een jaloerse minnaar hem en zijn vriendin in bed doodschoten.

Het meest indrukwekkend was die keer dat mijn vrouw en ik als dank voor de vele publiciteit voor het eiland en de actie om de echte Banda-nootmuskaat voor een iets hogere prijs op de markt te brengen tot ere-dorpshoofd werden gebombardeerd en in cora-cora's, lange ranke kano's, door zingende roeiers langs de eilanden werden gevoerd waar we overal werden ontvangen door dansende meisjes op het strand, gebeurtenissen zoals de zeelui onder Coen zich hun leven lang herinnerden. Vol van indrukken wandelden we terug naar ons hotel. Uit een donker steegje dook Dicky tevoorschijn, een oud KNIL-militair die nu het manusje-van-alles van Des Alwi was. 'Ik heb voor de Hollanders gevochten maar nooit geld gekregen', zei hij. Ik gaf hem een stapeltje rupiah's. Dicky hield het geld in het maanlicht. Nam vervolgens de houding aan en zong uit volle borst: 'Waar de blanke top der duinen schittert in de zonnegloed.'

Nergens waren de herinneringen aan de VOC zo tastbaar als op Banda. Het is voorbij. Bij de recente twisten tussen christenen en moslims op de Molukken is de familie Van den Broeke vrijwel uitgemoord. Het oude kerkje is tot de grond toe afgebrand. Het avondmaalsilver is verdwenen. Des Alwi, de oorlogsheld die in 1945 op 17-jarige leeftijd met de proclamatie over de muur van de radiostudio klom en de Japanners met het pistool in de rug dwong het stuk voor te lezen, is gestorven op de operatietafel. Ik herinner me hem zoals hij vaak lachend Coen citeerde: 'Dispereert niet'. •

(Meer lezen? De serie *Coen en zijn tijd* die 25 jaar geleden werd gepubliceerd in het NHD wordt herhaald op www.dichtbij.nl

Cees Bakker

SCHADUWEN VAN COEN

Mooie verhalen vertellen is een kunst. Een kunst die de Indonesiërs uitzonderlijk goed beheersen. In de Javaanse cultuur is het gebruikelijk om vreemdelingen die een belangrijke rol in de historie hebben gespeeld een plaats te geven in de eigen mythologie. Langs die weg worden ze opgenomen in de eigen Javaanse versie van de geschiedenis. Een prachtig voorbeeld hiervan is de mythe van het leven van Jan Pieterszoon Coen. Een verhaal dat in niets lijkt op de feiten uit onze geschiedenisboeken.

Mur Jangkung

*Wajangpop gemaakt in
1987 door Ledjar Soebroto.
Collectie Westfries Museum*

Spaanse baron

In de zogenoemde Sakèndhèr-verhalen is Jan Pieterszoon Coen niet geboren in Hoorn, maar is hij de zoon van een broer van Alexander de Grote, Sukmul. Deze Spaanse (!) baron is getrouwd met een verbannen Javaanse prinses met magische krachten. Ze krijgen een zoon Mur Jangkung (Majoor Jan Coen), die wordt geboren in Spanje. Als Coen volwassen is vertrekt hij naar Java om de verbanning van zijn moeder te wreken en zijn geboorterecht te heroveren. Hij arriveert op de kusten van Jacatra met een boot afgeladen met brood, wijn, bier en wapentuig. Met de hulp van zijn magische krachten krijgt hij groot aanzien en slaagt hij erin Jacatra te veroveren. Zodoende rechtvaardigt hij zijn gezag over West-Java.

Wayang Willem

En een plaats in de mythologie is een plaats in het Indonesische wajangspel. Wajang betekent 'schaduw' of 'schim' en de eerste vermelding in de Javaanse geschiedenis dateert van al uit de negende eeuw. De bekendste vormen zijn wajang kulit, waar de eendimensionale figuren worden gemaakt van leer, en wajang golek, waarbij het schimmenspel wordt gespeeld met houten, driedimensionale houten poppen. De Indonesische Ledjar Soebroto is een van de grote namen in de wereld van poppenspelers en poppenmakers.

Hij maakt al zijn leven lang de mooiste wajangpoppen. Hij is een gevierd kunstenaar en krijgt van over de hele wereld opdrachten. Vreemd is daarom dat hij in zijn eigen land wordt ondergewaardeerd. In 2009 was hij nog te zien op de Pasar Malam in Den Haag en in 2011 op het Tong-Tong festival. Daar speelde hij met zijn kleinzoon *Wayang Willem*, een poppenspel rond het leven van Willem van Oranje. Ook vormden zijn poppen het middelpunt in de tentoonstelling *Wayang Revolusi* in het Wereldmuseum Rotterdam en Museum Bronbeek. Ledjar Soebroto heeft dus een sterke band met Nederland en kent de Indonesisch-Nederlandse geschiedenis door en door.

Duivels lachje

Op verzoek van het Westfries Museum maakte Soebroto in 1987, toen Coens 400ste geboortedag met een speciale tentoonstelling werd gevierd, een bijzondere serie wajangpoppen van van buffelleer (wajang kulit). De belangrijkste figuren zijn een bijna duivels kijkende 'Mur Jangkung' (Coen) en zijn vrouw Eva Ment. En verder vele andere mythologische figuren: Sukmul, zijn vader en Meriam, zijn moeder. Verder Javaanse strijders en zijn grote tegenstander Sultan Agung van Mataram. Maar ook, opmerkelijk genoeg, een Hollands kanon en de zes bewindhebbers van de kamer Hoorn van de VOC. Het kanon is te verklaren, denk maar aan het verhaal dat Coen met een schip vol wapentuig naar Jacatra voer. Maar waar de zes bewindhebbers vandaan komen, is een raadsel. Die spelen in de Javaanse mythologie geen rol. Waarschijnlijk is die wajang-groep speciaal voor gelegenheid gemaakt en geïnspireerd op het bewindhebersportret in het Westfries Museum van Jan de Baen. De Hoornse directeurs van de VOC mogen dan invloedrijk zijn geweest, een plaats in de Javaanse mythologie was alleen voor Jan Pieterszoon Coen weggelegd. •

DE BELANGRIJKSTE FIGUREN ZIJN EEN BIJNA DUIVELS KIJKENDE 'MUR JANGKUNG' (COEN) EN ZIJN VROUW EVA MENT

De bewindhebbers

Wajanggroep gemaakt in
1987 door Ledjar Soebroto.
Collectie Westfries Museum

Eva Ment

Wajangpop gemaakt in
1987 door Ledjar Soebroto.
Collectie Westfries Museum

25 maart
vl. zaal
20.30 uur

Het Nederlands Repertoire Gezelschap speelt J. Slauerhoff

Jan Pietersz. Coen

Met: Willem Becker; Luuk Eisema; Herman van Elteren; Cok Henneman; Joop Keesmaat; Son Koper; Debby Kowsoleea; Valentijn Ouwens;— Regie: Roel Twijnstra;— Toneelbeeld: Herman Joosten

Cecile Koenjer

DUBIEUZE HOOFDROL

Het toneelstuk van Slauerhoff over Jan Pieterszoon Coen

In de periode tussen de twee wereldoorlogen was Jan Jacob Slauerhoff (1898-1936) een toonaangevende schrijver en dichter. Hij heeft onder zijn eigen naam talloze prozavertellingen, poëzie en romans geschreven en publiceerde tweemaal onder het pseudoniem John Ravenswood. Zijn meest omstreden werk was een toneelstuk over het leven van Jan Pieterszoon Coen, dat pas in 1969 in première ging.

In opdracht van uitgeverij Wereldbibliotheek was Slauerhoff in 1930 bezig met het levensverhaal van Jan Pieterszoon Coen. Hoewel hij deze biografie nooit heeft voltooid, diende het wel als basis voor het enige toneelstuk dat Slauerhoff ooit schreef: *Jan Pieterszoon Coen. Drama in elf taferelen*. Het toneelstuk kwam een jaar later uit, in 1931. Slauerhoff ontdeed Coen in het toneelstuk van zijn toch al wankele heldenstatus.

DE EERSTE TWEE OPENBARE VOORSTELLINGEN WERDEN AFGEZEGD VANWEGE DE ONWAARDIGE INHOUD VAN HET STUK

Affiche toneelstuk
van Slauerhoff over
Jan Pieterszoon Coen
Collectie Gelders Archief

De kwestie Sara Specx kwam hierbij ook aan de orde. Coen zat bekneeld tussen zijn vaderlijke rol en zijn functie van gouverneur-generaal in dienst van de VOC, met bijbehorend plichtsbesef en zijn nauwgezet volgen van VOC-reglementen. Slauerhoff gaf Coen in deze kwestie een allerm minst menselijk gezicht.

Het hier afgebeelde affiche geeft de inhoud van het toneelstuk treffend weer: Coen verstrikt in knellende wortels, die van de op winstbejag gerichte VOC? Zijn calvinistische opvattingen wellicht? Zijn ideaalbeeld van en streven naar een Nieuw Nederland overzee? Kritiek op het drama van Slauerhoff was niet van de lucht. Het zou qua historische feitelijkheden tekortschieten en zelfs onjuist zijn, aldus de critici. Bovendien betekende het toneelstuk de genadeklap voor Coen als nationale held. Slauerhoff werd oneerbaarheid verweten. Het hield de gemoederen en ook de politiek flink bezig. Zelfs zodanig dat geplande voorstellingen in 1937, 1943, 1948 en 1961 op het laatste moment werden afgeblazen. De eerste twee openbare voorstellingen werden afgezegd vanwege de onwaardige inhoud van het stuk. Politieke gevoeligheid verhinderde de laatste twee voorstellingen: de onafhankelijkheidsoorlog in Nederlands-Indië ten tijde van de geplande opvoering tijdens het boekenbal in 1948, de kwestie Nieuw-Guinea speelde de voorstelling van 1961 parten.

Slauerhoff zelf zou dit allemaal niet meer meemaken. In de jaren 30 leed hij aan verschillende luchtweginfecties. Reizen en verblijven in warmer oorden zoals het Italiaanse Merano en later ook Tanger brachten weinig verlichting. Zijn laatste reis maakte hij naar Zuid-Afrika, waar hij werd getroffen door Malaria. In 1936 keerde hij doodziek terug naar Nederland waar hij op 5 oktober in Hilversum overleed.

Uiteindelijk bracht de VPRO in 1969 de première van Slauerhoffs *Jan Pietersz. Coen*. Niet op het toneel, maar op tv in een bewerking van Jan Blokker. De eerste theaterpremière van het toneelstuk vond op 6 februari 1986 plaats in Het Soeterij, uitgevoerd door het Nederlandstalig Repertoire Gezelschap, exact 50 jaar na Slauerhoffs overlijden. •

Jasper Rijpma

COEN IN DE SCHOOL- BOEKEN

Held of schurk? De controverse rond Jan Pieterszoon Coen is zo oud als de gouverneur-generaal zelf. De mate van waardering voor Coen lijkt sterk tijdsgebonden te zijn. Wat zegt het beeld dat wij van hem hebben over de manier waarop de maatschappij zich op dat moment verhoudt tot het verleden? Houdt Coen ons een spiegel voor waarin de contouren van de tijdsgeest zichtbaar zijn? Het antwoord op deze vragen kan wel eens uit een onconventionele bron komen: de geschiedenis methode in het onderwijs.

Fig. 6. In 1619 werd Jacatra verbrand. Op de puinhopen stichtte Jan Pietersz. Coen Batavia. Een inlander houdt een pajong boven het hoofd van Coen. Een landmeter laat Coen een kaart zien, waarop hij het plan van de nieuwe stad heeft getekend.

OR DE JEUGD. No. 174.

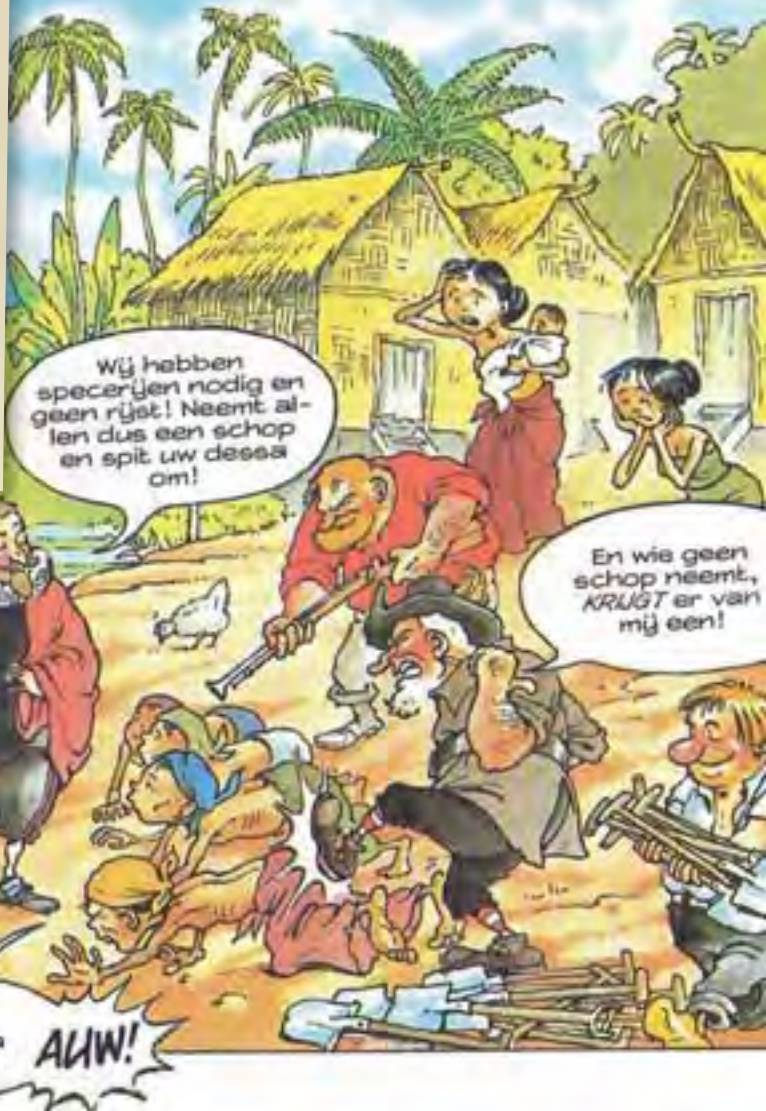
VIII

, Overl. 20 September 1629.

adipose wijzet Koen, die vermond als koninkrijk-naast van Noord is, het belijgen van akkoordnaast. 1677.

de bezetting van Oost-Indië lukte beter. Men be-
noemde een gouverneur-generaal in Indië die de
opdracht had de boel daar goed te besturen en alle
zaken "eerlijk" te regelen... Dat daar wel enige dwang
zaken te pas kwam, vond iedereen toen normaal:
Wankee stonden immers boven gekleurde mensen?

Wij hebben
specerijen nodig en
geen rúst! Neemt al-
len dus een schop
en spit uw dessa
om!

En wie geen
schop neemt,
KRUGT er van
mij een!

Tosan
belanda
amok?
AUW!

Een van de bekendste gouverneurs-
generaal was Jan Pieterszoon
Coen. Hij verdreef de Engelsen
van het eiland Java en stichtte
er de stad Batavia. Batavia
heet nu Djakarta en is de
hoofdstad van Indonesië.
Batavia werd al gauw
het middelpunt van alle
Nederlandse koloniën
in het oosten...

JAN PIETERSZ. COEN

Volgens de Franse historicus Marc Ferro zijn de vormende jaren van beslissende invloed op ons beeld van andere volken, van onszelf en van ons verleden. Alle associaties die wij later opdoen over dit verleden, binden zich vervolgens aan de emotie die we beleefden bij de eerste kennismaking van een (historisch) fenomeen. Historicus Antoon de Baets heeft eenzelfde uitgangspunt als Ferro: hij stelt dat de geschiedenisles een sterke invloed heeft op de maatschappij en dat beide in voortdurende wisselwerking met elkaar zijn.

Coen-verering

Halverwege de negentiende eeuw verscheen Jan Pieterszoon Coen voor het eerst in de geschiedenisboeken. Geschiedenis was op dat moment een fonkelnieuw schoolvak, ontstaan met de Wet op het Lager Onderwijs uit 1857. In de Memorie van toelichting stond ondubbelzinnig vermeld wat het doel van het nieuwe geschiedenisonderwijs was: 'Opwekking van warme vaderlandsliefde als bestandsdeel der nationale opvoeding'. In de tweede helft van de negentiende eeuw drong Coen door tot het pantheon der vaderlandse helden, tussen lieden als Hugo de Groot en Piet Hein. In de boekjes werd Coen geprezen om zijn rechtlijnige, onbuigzame karakter en om zijn standvastigheid en dapperheid (wat vroeger ook wel fraai 'kloekmoedigheid' werd genoemd). Het benoemen en uitvergroten van deze eigenschappen had een pedagogische functie: ze werden als voorbeeld aan de jeugd voorgehouden. Goed burgerschap was immers een centraal doel, vooral op Thorbeckes Hogere Burgerschool van 1863. De jaren zeventig en vroege jaren tachtig vormden het hoogtepunt van de Coen-verering in schoolboeken. Dat getuigt bijvoorbeeld het onderstaande versje uit het schoolboek van P. Louwers uit 1878:

*Op de rookende ruïne,
Van 't verwoeste Jacarta,
Stichtte Coen een koopmanszetel,
In de stad Batavia.
En wat stormen zich verhieven,
Coen hield onbezweken stand;
Hij behield den Gouden Sleutel,
Van het heerlijk Oosterstrand*

Nederlandsche geschiedverhalen van P. Louwerse. Aan de linkerkant wordt Coen (hier Koen) in één adem genoemd met Frederik Hendrik, Piet Heyn, Swellinck, Hugo de Groot, Vondel, Jan de Witt, Willem III, Trompen en de Ruyter

VANAF HET EINDE VAN DE JAREN TACHTIG ZIEN WE DE KRITIEK OP COEN DE SCHOOLBOEKEN BINNENDRUPPELEN

Kritische noot

Vanaf de jaren tachtig van de negentiende eeuw nam de literaire en academische kritiek op het handelen van Jan Pieterszoon Coen toe. De schoolboekjes veranderden vrij snel mee. Vanaf het einde van de jaren 1880 zien we de kritiek op Coen de schoolboeken binnendruppelen. Eerst voorzichtig, in algemene termen en later direct gekoppeld aan zijn optreden op de Banda-eilanden. Hoewel verzacht door relativeringen en loftuitingen was het rond 1900 voor velen duidelijk dat er bloed kleefde aan de handen van de vaderlandse held. Een voorbeeld van vroege kritiek op Coen in schoolboekjes vinden we in het schoolboekje van de Amsterdammers Deelman en Knoop uit 1895:

De man, die door zijn kloeke daden
voorgoed onze macht in Indië
vestigde, was de Gouverneur-Generaal Jan
Pieterszoon Koen. Hij onderwierp
een groot gedeelte van Java en stichtte
op de puinhopen eener veroverde
Javaansche stad Batavia. Het is jammer,
dat ik u er bij moet vertellen, dat hij de
inboorlingen wel eens zeer hardvochtig
en wreed behandeld heeft.

De kritiek in de schoolboekjes was echter niet universeel, maar leek gebonden te zijn aan het collectieve geheugen van de zuil waar het voor geschreven werd. Het Coen-beeld in schoolboekjes verzuilde. De protestanten beschouwden zichzelf als ware erfgenamen van de vaderlandse historie en volhardden tot in de jaren zestig in het gebruik van Coen om de jeugd bij te spijkeren in vaderlandse deugden. De katholieken, aan de andere kant, stonden in deze periode voor de taak om de onoverbrugbaar ogende kloof tussen de nationale identiteit en het eigen

katholieke collectieve geheugen te dichten. Het onderwijs leek een brugfunctie te kunnen vervullen. Deze complexe relatie met de nationale identiteit had een onvermijdelijke weerslag op het beeld over Coen. Hij was niet te negeren in het curriculum, maar 'zijn veroveringen waren verliezen voor de katholieke missie', zoals A.J.M. Commissaris het treffend verwoordde in zijn *Leerboek der Nederlandse geschiedenis* uit 1937.

Verdwijning

In het derde kwart van de twintigste eeuw verdween Coen uit de geschiedenisboeken. Dit was het resultaat van een complex aan veranderingen dat op zowel cultureel-mentaal gebied als in het onderwijs optrad. Na het verlies van Nederlands-Indië stond men voor een pijnlijk aanpassingsproces waarbij de herinnering aan het koloniale verleden uit het collectieve geheugen werd gewist. Ongeveer tegelijkertijd gebeurde er iets fundamenteels met de wijze waarop Nederlanders over zichzelf en hun verleden dachten. Het oude vaderland werd de rug toegekeerd en men wendde het gezicht naar het buitenland. Parallel aan deze verschuivingen vonden er stormachtige ontwikkelingen plaats in het onderwijs. Met name het geschiedenisonderwijs onderging een ware gedaantewisseling. Jan Pieterszoon Coen stond voor kolonialisme, voor het oude vaderland, maar ook voor het oude geschiedenisonderwijs. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Coen verdween, zowel uit de nationale identiteit als uit het onderwijs. Een van de spaarzame methodes die wél aandacht besteedde aan Coen was *Kroniek* van Ben van Wakeren (1971). Hij deed dit overigens op exemplarische wijze voor de tijd waarin het verscheen:

De bekendste en meest omstreden
gouverneur was Coen. Hij was hard,
meedogenloos en wreed. Engelse
concurrenten had hij op Ambon laten
folteren en onthoofden. De bewoners
van de Banda-eilanden, die ook
goederen aan de Engelsen leverden,
werden uitgemoord of als slaven
weggevoerd. De voorstanders van
Coen wijzen er echter op, dat hij
de man is geweest die in Indië
'iets groots' verrichtte. Hij vestigde
er de macht van de Nederlanders nadat
hij de Engelsen had verdreven.
Op de puinhopen van het door hem
verwoeste Jakarta stichtte hij Batavia.

NA HET VERLIES VAN
NEDERLANDS-INDIË STOND
MEN VOOR EEN PIJNLIJK
AANPASSINGSPROCES
WAARBIJ DE HERINNERING
AAN HET KOLONIALE VERLE-
DEN UIT HET COLLECTIEVE
GEHEUGEN WERD GEWIST

Terugkeer van Coen

Door een collectieve angst om platgedrukt te worden tussen enerzijds grote groepen niet-westerse immigranten en anderzijds de Europese integratie is er de laatste twee decennia een hernieuwde interesse in de nationale identiteit herkenbaar. Er verschijnen tal van publicaties rond de vraag wat ons tot Nederlanders maakt, culminerend in de publicatie van de Canon van Nederland (2006). Vaderlandse geschiedenis ondergaat een revival. Synchroon aan en in wisselwerking met deze trend is er in het geschiedenisonderwijs een behoefte aan meer kennis. Dit leidde tot de introductie van de tien tijdvakken. Zowel canon als tijdvakken bieden de ruimte voor een terugkeer van Coen in het Nederlandse geschiedenisonderwijs. We zien dan ook vanaf de jaren negentig een opwaartse lijn in zowel het aantal schoolboeken dat aandacht besteedt aan Coen als in de hoeveelheid aandacht voor de gouverneur-generaal per schoolboek. Ook de waardering voor Coen lijkt de laatste jaren te veranderen. Sinds de methode *Sporen* van Arie Wilschut e.a. die in 1992 in eerste druk verscheen, is er een trend aanwijsbaar dat Coen steeds vaker op genuanceerde wijze behandeld wordt: de toon van de leerstof is neutraal, sterke termen als 'slachtpartij' worden vermeden. Tijdgenoten en experts geven hun mening over Coen, het oordeel is vervolgens aan de leerling zelf. Voorlopig hoogtepunt van deze trend is het themakatern in de methode *Memo voor de Tweede Fase* (2008), waarin de controverse rond Coen zelf het onderwerp van de lesstof is.

WELLIJCH DAT DE TOEKOMSTIGE GENERATIE NUCHTERDER MET HET CONTROVERSIËLE VERLEDEN OM LEERT GAAN DAN WIJ, GEVORMD ALS WE ZIJN DOOR ONZE EIGEN GESCHIEDENISLESSEN - EN GEVANGEN ALS WE ZIJN IN DE TIJDGEEST

Eigen oordeel

Wat leert deze trend in schoolboeken ons over de manier waarop wij ons vandaag de dag verhouden tot het verleden? Niet langer worden onze kinderen ingeprent wat ze over Coen moeten denken. We leren hen tegenwoordig om zelf een afgewogen oordeel te vellen waarbij de controverse vanuit verschillende perspectieven benaderd wordt en waarbij rekening gehouden wordt met historische redeneerwijzen als standplaatsgebondenheid. Dat dit nog geen onmiddellijk effect heeft gesorteerd, bleek wel uit de discussie rond het standbeeld van Coen. Wellicht dat de toekomstige generatie nuchterder met het controversiële verleden om leert gaan dan wij, gevormd als we zijn door onze eigen geschiedenislessen - en gevangen als we zijn in de tijdgeest. •

Prenten

Voordat er uit schoolboeken werd geleerd gaven de centsprenten een beeld van de geschiedenis. Collectie Westfries Museum

PRENTEN-MAGAZIJN VOOR DE JEUGD. No. 174.

LEVENSBESCHRIJVING.

JAN PIETERSZON KOEN. — Geb. 8 Januarij 1587, Overl. 20 September 1629.

Het kasteel, door Koen te Jambra geschildt, ontrent den naam van Batavia. 1620.

Dare werd de naam ontdekt, die men aan 't eind al gemaekt.
En dien zee 's nachts in 't front der sloepont had geschreeven.
Dit sterke eend, geschildt door Koen te Jambra,
Prijkt met een' teutelen naam, dien van Batavia.
Dit kreukt het zijde hart der vutische Jambra's,
Die, des sevensijds met een' lairij, leer' Jambra's,
Een' oorlog waagt, waarbij' hem' eind in pijn verhoert.
Waardoor' diegen' zich ontsooth' en verhoert.

De schipper wijgert Koen, die vermondt als konstakelomaat van Inard te, het beleegen van schepen. 1627.

„'k kiek, schipper!“ des vngt Koen, „lets van belang te zeggen.
„Bewoeligt vrag' ik u, van schepen te beleegen.“
Vermond' loest de schipper op, hoe een' konstakelomaat
Zoo voozweg vragt' d'k 't beleegen van den raad.
En ghesont' hem' vragt' hoe' vngt' zelt' gij 't v'orst verklaren.
„Wat' gij te zeggen hebt“ — „ik mag' 't niet openbaren.
„Doe in den vutten raad,“ zait Koen met' krench' en liden.
Nu' wend' dit' vragt' hem, vermond' en vragt' 't hem.

Koen, als Gouverneur-Generaal veyersicht, verweijert van den schepen. 1627.

Hoe Koen ook gheen' mocht, de schipper was er tegen.
Doe' kracht van v'of'om' lot' hij' zich in 't eind bewege.
Nieuwogierig' w'nt Koen wil, verhoert' hem' en de raad.
Daar' treedt' hij' in, maar' en is 't geen' konstakelomaat.
Eijn' Gouverneur-gewend, zijn' houding, teel' en Milken
Verlaan' heet' de raad, de schipper d'v'el niet' liden.
Nu' hij' vermond', wie' hem' van' leggen' had' verhoert,
Wint' hij' g'weyerd' had, wat' hij' niet' wougen' mocht.

Koen, zwaar' ziele, laat' zich' nog' d'v'el voor' zijn' dood' op een' steel' plaatsen, en' door' een' veyersicht' van' stand' des' vijands' op te vaten.

Hans' ziele en afgemat, van d' veyersicht' van' zijn' leven.
Blijf' Koen' van' de' veyersicht' van' zijn' leven' g'een.
Hier' zit' hij' op' een' steel, sijn' dag' s'chelte' voor' zijn' dood,
En' noemt' den' vijand' op, d'v'el' stelling, magt, hoe' groot.
Het' ager' wouen' mocht, en' het' wouen' mocht' beg'innen,
Doe' maar' de' krijgsmaat' ziele' v'ijand' te' overv'innen.
Zoo' bleef' de' waken' man' nog' tot' zijn' jongsten' ziele.
Stond' v'rij' voor' 't' Lands' heid, in 't' koch'lijkt' ogenblik.

Coen Weeties

Slechtste Nederlander

Eind 2011 organiseerde het maandblad Quest de verkiezing 'Slechtste Nederlander aller tijden'. Een jury bestaande uit prominente geschiedeskenners stelde een top tien samen. Aan de lezer om hieruit een keus te maken. Lastige vragen als 'Waren koloniale foutter dan verraders? Of andersom? En hoe zat het met politici met 'fout' beleid?' speelden hierbij een rol. Als slechtste Nederlander eindigde Anton van der Waals die in de Tweede Wereldoorlog vele verzetsstrijders verraadde. Jan Pieterszoon Coen eindigde op de zevende plek, nog net achter Anton Mussert en Kapitein Westerling.

Baby Coen

In 2011 kregen **69 baby's** de naam Coen. Zo ook deze jongeman. Coen Theodoor Poolman Simons geboren op 16 december 2011. Hier samen op de foto met oom Coen Bruyel. De naam Coen is een familietraditie

Beloning

Jan Pieterszoon Coen werd in 1624, na zijn eerste termijn als gouverneur-generaal ruim beloond voor zijn (ver) diensten. Voor de stichting van Batavia ontving hij van de Heeren XVII 7.000 Carolusguldens. Voor de verovering van de Banda-eilanden, waarover de heren Coen eerder hadden geschreven of het niet met wat minder geweld kon, kreeg hij 3.000 guldens. Daarnaast nog eens 10.000 Carolusguldens 'in het generaal' en een gouden ketting ter waarde van 2.000 gulden 'met eene medaille daeraen met eene loffelycke en eerlyke inscriptie'.

Zwarte canon

In de Groene Amsterdammer van 7 maart 2012 pleit historicus Chris van der Heijden voor het opstellen van een zwarte canon, een overzicht van de donkere pagina's van de vaderlandse cultuur. Naar zijn mening horen bij hoogtepunten ook dieptepunten en bij trots past schaamte. Jan Pieterszoon Coen verdient een plek (venster) in zijn canon. 'Hij was een bruut, niet alleen als vertegenwoordiger van de VOC, maar ook als persoon. Door zijn optreden kunnen we anno 2012 niet meer met trots over de VOC en een VOC-mentaliteit spreken', aldus Van der Heijden.

Knipkunst

Uit protest tegen de nieuwe tekst voor de sokkel van het standbeeld van Coen - de door de gemeenteraad van Hoorn vastgesteld - plaatste de SP-fractie drie bordjes met een eigen tekst. Onder andere in het Bahasa (Indonesisch). Deze ludiek bedoelde actie viel niet bij iedereen in de smaak. De lokale fractie Tonnaer verknipte publiekelijk het SP-bordje. Coen stond er bij en keek er naar.

1e CFO van ABN Amro

Na de ondergang van de VOC in 1799, werd in 1824 de Nederlandse Handels Maatschappij (NHM) opgericht om de handel met Nederlands-Indië een nieuwe impuls te geven. De NHM, die als voortzetting van de VOC gezien kan worden, fuseerde in 1964 met de Twentsche Bank en ging verder onder de naam ABN (Algemene Bank Nederland); in 1990 fuseerde ABN met Amro. Jan Pieterszoon Coen, het grote financiële brein van de VOC, is hiermee te betitelen als de eerste CFO van ABN Amro.

Coenen

Een tijdje geleden waaide 'planking' over naar Nederland: zo stijf als een plank op een zo gek mogelijke plek liggen en daar een foto maken. Even later werd het 'Batmannen'. Inderdaad: als een vleermuis ondersteboven hangen aan een hek of muurtje. Maar in de zomer van 2011 kwam er een tijdelijke rage bij: het 'Coenen'. Jan Pieterszoon Coen maakte door zijn val van de sokkel even plaats voor creatievelingen. Hoogtevrees hoorde daar niet bij, de sokkel is flink hoog!

Ad Geerdink

DISPEREERT NIET

Van wie is de uitspraak 'Dispereert niet'? Leg deze quizvraag voor aan iemand van veertig en je krijgt louter fronsende blikken. Maar vraag het een zestigplusser en je hebt grote kans op een goed antwoord. Want deze lijfspreuk van Jan Pieterszoon Coen is de oudere generaties met de paplepel ingegoten. Hoe een oproep tot daadkracht tot motto van de natie werd.

Een beetje historische figuur heeft een lijfspreuk. Zo ook Jan Pieterszoon Coen, al bedacht hij die niet zelf. Pas na zijn dood kreeg hij de leus 'Dispereert niet' (wanhoopt niet) aangemeten, heel vaak verward met 'Ende desespereert niet', het motto dat Coens tijdgenoot, de dichter en toneelschrijver Gerbrand Adriaenszoon Brederode altijd boven zijn gedichten zette.

DE LIJFSPREUK VAN COEN IS AFKOMSTIG UIT EEN BEROEMD GEWORDEN BRIEF VAN HEM AAN DE HEEREN XVII, DE HOOFDDIRECTIE VAN DE VOC

De lijfspreuk van Coen is afkomstig uit een beroemd geworden brief van hem aan de Heeren XVII, de hoofddirectie van de VOC. In dit schrijven van 29 september 1618 bepleit Coen de Javaanse havenstad Jacatra, goedschiks of kwaadschiks tot het centrale hoofdkwartier van de Compagnie in Azië te maken. Om de aarzende bewindhebbers over de streep te trekken schrijft hij:

*"Dispereert niet.
Ontsiet uw vyanden niet,
daer en is ter werelt niet
dat ons can hinderen noch deeren,
want Godt met ons is en treet
de voorgaende misslagen in geen
consequentie want daer can
in Indiën wat groots
verricht worden!"*

De brief

De beroemd geworden brief van Coen aan de Heeren XVII, van 29 september 1618, Collectie Nationaal Archief.

Het is Jan Pieterszoon Coen ten voeten uit, daadkrachtig, godsvruchtig en vol van vertrouwen. Dit citaat is in de negentiende eeuw zo vaak aangehaald dat 'Dispereert niet' als vanzelf zijn lijfspreuk werd. Toen in 1893 een standbeeld voor Coen werd opgericht in zijn geboortestad Hoorn, was het dan ook deze leus die in de hardstenen sokkel werd uitgehouwen. Dit standbeeld was een uiting van de nieuwverworven status van Coen als nationale held. Zijn lijfspreuk werd daarmee een motto voor de gehele natie. Vergelijkbaar met het 'Dan liever de lucht in' van Jan van Speyk stond Coens leus voor deugden als onverzettelijkheid, doorzettingsvermogen en opofferingsgezindheid, waar alle Nederlanders een voorbeeld aan konden nemen.

In de eerste helft van de twintigste eeuw was Coens lijfspreuk vooral in protestants-christelijke kringen populair. Hij prijkte op wandborden en herdenkingspenningen. Een tijdschrift voor protestantse jongeren tooide zich met zijn leus en op de Rijks HBS voor meisjes aan de Garenmarkt in Leiden zongen de leerlingen tot ver na de Tweede Wereldoorlog uit volle borst:

*'En "dispereert niet",
zo was eens het schoon devies van Coen.
Die zinspreuk nemen wij ook aan
en voeren haar in onze vaan.
Zij zij een leus op onze baan.
Wij dispereren niet, wij dispereren niet.'*

Propaganda affiche
van het Zwart Front
1941, collectie Regionaal
Archief Tilburg

H. Colijn
minister-president
van Nederland,
7 Augustus 1925

Toen minister-president Hendrik Colijn in 1937 een feestrede moest houden ter gelegenheid van de 350ste geboortedag van Jan Pieterszoon Coen hoefde hij over de titel niet lang na te denken. De opbeurende woorden 'Dispereert niet' pasten prima in tijden van crisis en oorlogsdreiging.

Ook koningin Wilhelmina gebruikte Coens leuze in haar toespraken voor radio Oranje om de bevolking een hart onder de riem te steken in de donkere dagen van de bezetting. Behalve hoop en troost drukte 'Dispereert niet' ook een

DE OPBEURENDE WOORDEN 'DISPEREERT NIET' PASTEN PRIMA IN TIJDEN VAN CRISIS EN OORLOGSDREIGING

TROUW AAN HET VADERLAND
ENDE DISPEREERT NIET

In de celmuur van het Oranjestad hotel in
Scheveningen gekerfde leus

geest van verzet uit. Gevangenen in het beruchte Oranjestad hotel in Scheveningen kerfden de woorden in de celmuren. Er verschenen verzetsgedichten met de koene woorden van Coen als titel. Schrijver K. Norel publiceerde een boek met Coen en zijn lijfspreuk op de voorpagina. Ook de Friese broers Hendrik en Ale Algra gebruikten 'Dispereert niet' als titel voor hun in het geheim geschreven dertiendelige geschiedenis van Nederland.

Maar ook de tegenpartij claimde Coens lijfspreuk. Op een affiche uit 1941 prijkt Arnold Meijer van het Zwart Front voor een VOC-schip op volle zee en de woorden 'Dispereert niet'. Na de ondertekening van de soevereiniteitsoverdracht tussen Nederland en Indonesië in 1949 verloor Coens lijfspreuk zijn glans en betekenis. Hij stond voor iets waar de Nederlander zich liever niet meer mee associeerde. Een enkele keer dook hij nog op, in 1989 bijvoorbeeld als titel van een toneelstuk waarin vooral de schaduwkanten van Coens optreden in de Oost werden belicht.

Hoewel de leus 'Dispereert niet' ook in deze tijden van economische crisis nog steeds verrassend actueel is, zal geen politicus de woorden meer in de mond nemen. Coens lijfspreuk is definitief een echo uit het verleden. •

HANS GOEDKOOPT

Stephanie Koenen

DE GOUDEN EEUW

Al bij de 'VOC-mentaliteit' van Balkenende in 2006 werd bij Hans Goedkoop het idee geboren: het maken van een serie over de Gouden Eeuw. Dat het nu werkelijkheid wordt, maakt de historicus en presentator een gelukkig man. 'Andere Tijden is als een kant-en-klare tijdmachine vanwege de bewegende beelden; *De Gouden Eeuw* wordt een serie die toen en nu verbindt.'

Het maken van een serie over de Gouden Eeuw stond al een tijdje op zijn verlanglijstje, maar nu was het team van de NTR er echt klaar voor. 'Naast *Andere Tijden* maakten we de series *De Oorlog en De Slavernij*', vertelt Goedkoop. 'Hierdoor zijn we goed ingespeeld op het maken van een grotere serie. Maar *De Gouden Eeuw* is meer dan de 13 afleveringen die vanaf december worden uitgezonden. In samenwerking met universiteiten maken we een jeugdserie, een website, tentoonstellingen - onder andere in het Amsterdam Museum en het Westfries Museum - games en lezingen.'

HET BELANG VAN DE NEDERLANDSE HISTORIE EN DE EIGEN IDENTITEIT NEEMT IMMERS TOE

Bescheiden Hollanders

De persoonlijke band die Goedkoop heeft met de Gouden Eeuw is niet ver te zoeken. Hij woont in Amsterdam, in een koopmanswoning uit 1685. 'Mijn buurman was Michiel de Ruyter. Zijn zoon heeft ernaast gewoond, dus misschien in ons huis. Maar ook als historicus vind ik de zeventiende eeuw heel interessant. Vóór die tijd was er geen Nederland, geen staat, geen nationale identiteit. Bovendien waren het de hoogtijdagen van de Nederlandse geschiedenis, niet alleen nationaal gezien maar ook op wereldschaal: Amsterdam was de navel van Europa. Nederlanders doen daar sinds de jaren '60 heel bescheiden over, terwijl buitenlandse historici zich er enthousiast over uitlaten. Volgens hen was Nederland in die tijd op alle gebieden toonaangevend. Met *De Gouden Eeuw* kunnen we dit enthousiasme wellicht in ons eigen land een beetje aanwakkeren. De serie sluit overigens aan bij de actuele politiek. Het belang van de Nederlandse historie en de eigen identiteit neemt immers toe.'

Toen en nu

De afleveringen van *De Gouden Eeuw* leggen een link tussen de Zeven Provinciën van toen en het Nederland van nu. Goedkoop: 'Vraagstukken als globalisering, verstedelijking, tolerantie, integratie en zorg speelden 400 jaar geleden ook al, maar hoe gingen we er toen mee om? Herkennen we daar iets van onszelf in terug? Thema's als armoede en immigratie komen aan de orde, maar ook lifestyle. Een periode uit de Gouden Eeuw is in dit opzicht vergelijkbaar met de jaren '60 van de vorige eeuw. Het was eveneens een tijd van vrede na een allesbeheersende oorlog; de kinderen leefden in welvaart en zetten zich af tegen hun ouders. Men werd meer individualistischer en dat uitte zich bijvoorbeeld in de hang

naar mode. Zo zie je dat de parallellen met onze tijd heel ver gaan. Door het tonen van verschillen en continuïteit maakt *De Gouden Eeuw* de geschiedenis heel actueel.'

Geldwezen

Binnen dat kader gaat ook Jan Pieterszoon Coen weer leven. 'In de aflevering waar Coen een rol in speelt, staan twee thema's centraal: de koloniale handel in de Oost en de geldhandel in Amsterdam. Die twee thema's worden met elkaar verbonden door de VOC, ook wel de eerste multinational genoemd, waarbij aandelen voor het eerst vrij verhandelbaar werden. Het geldwezen ging snel: soms werd er veel verdiend, soms niets. Dat zie je ook in de crisis van de huidige tijd. Het speculeren op verlies ontstond op de beurs in het Amsterdam rond 1610. Het bleek een laboratorium van de moderne westerse wereld, waarbinnen Jan Pieterszoon Coen een pion was.'

Dilemma

Die pion was volgens Goedkoop niet zachtzinnig van aard, zelfs niet voor zijn tijdgenoten. 'Het was een strenge calvinist, met de visie: bedenk wat je wilt en doe er iets aan om dat te bereiken. Bij Coen uitte zich dat in zijn harde optreden en daar was hij zelf heel onbeschaamd in. Tegen de Heeren XVII, die hem met een opdracht naar Indië stuurden, stelde hij: "Dit wilden jullie toch?" En inderdaad, de handelsoorlog had hij gewonnen, de Portugezen en de Engelsen hielden zich na zijn gestelde voorbeeld wel koest. Nee, de Heeren XVII waren het niet altijd eens met Coens daden, maar stuurden hem nogmaals naar de Oost. Het verschil in perspectief tussen de opdrachtgever op de veilige thuisbasis en de werkelijkheid in oorlogssituatie was destijds net zo'n dilemma als nu. Ook hierin wordt de link naar het heden zichtbaar.'

Confrontatie

Binnen de aflevering met Coen nemen de makers niet één positie in. 'We belichten alle kanten en maken hiervoor ook opnames op de Banda-eilanden. Er zijn bewoners, zoals de laatste perkenier Van den Broeke, die trots zijn op hun verleden. Anderen vinden dat de Nederlanders aan de schandpaal moeten. Bij het maken van de serie staan wij onszelf onderweg in ieder geval gedachten toe, die we van tevoren niet durfden te denken. Je kunt het bijvoorbeeld niet eens zijn met bepaalde acties, maar wel met de effecten ervan. Hadden we zonder Coen 350 jaar lang koloniën gehad? Worden de massamoorden hierdoor gerechtvaardigd? Het is hels ingewikkeld, maar tegelijkertijd interessant om jezelf te confronteren met argumenten waarom het zo gebeurd is, terwijl je er niet sympathiek tegenover staat. Binnen de serie laten we de kijker een eigen conclusie trekken.' •

De Gouden Eeuw
Vanaf 4 december 2012
13 afleveringen van
40 minuten
Elke dinsdag 20:30 uur
op Nederland 2
Aflevering Coen:
eind januari 2013

Straten

Jan Pieterszoon Coen kun je zomaar op straat tegenkomen, op een bordje. Een aantal steden in Nederland heeft namelijk een Jan Pieterszoon Coenstraat. In Hoorn ligt deze straat in het Venenlaankwartier, vlak bij de Pieter Florisstraat en de Bontekoestraat. Ook Utrecht heeft een Jan Pieterszooncoenstraat en wel in de wijk Lombok. In het stadsdeel Haagse Hout in Den Haag is de Jan Pieterszoon Coenstraat te vinden tussen de Jan van Riebeeckstraat en de Prinses Beatrixlaan.

Verder in de steden: Arnhem, Best, Enschede, Goes, Hilversum, Rheden, Tilburg, Voorschoten en Zevenaar.

Café JP Coen

Nick Dekker, zanger en eigenaar van JP Coen, is trots op zijn café. De naam die de zaak al zeker 100 jaar draagt, is een begrip geworden in Hoorn en zal niet zo snel gewijzigd worden. Dekker: 'JP Coen is een sterk merk en dat houden we graag zo.'

16 jaar geleden nam Dekker JP Coen over van zijn ouders, die het toen alweer 23 jaar runden. 'Vóór mijn ouders heette het ook al JP Coen, in de volksmond JP. Toen ik het stukje overnam, voelde ik dus niet de behoefte om de naam te wijzigen. Er komen soms mensen van 60 of 70 jaar het café binnen die het altijd zo gekend hebben.'

De negatieve associatie die sommigen misschien hebben bij de naam JP Coen vindt Dekker maar kortzichtig. 'Je gaat het verleden nu toch niet veroordelen? Nee, de naam blijft gewoon JP Coen. Het karakter van het café is de laatste jaren wel vernieuwd. We doen tegenwoordig veel aan entertainment met livemuziek en DJ-avonden - DeeJeePee genaamd - waarbij elke tweede zaterdag van de maand een andere DJ muziek draait die echt past bij het café JP. Die vernieuwing is benadrukt in het logo: JP groot, Coen wat kleiner.'

**Koningin Juliana
opent de Coentunnel**
*Koningin Juliana wandelt
met hoogwaardigheids-
bekleders door de
tunnel, 21 juni 1966*
Foto door Joost Evers.
Collectie Anefo

Coentunnel

In 1966 opende koningin Juliana de Coentunnel. De tunnel van 1283 meter lang - waarvan 587 meter overdekt - ligt onder het Noordzeekanaal, in het westen van Amsterdam. Zijn naam heeft hij te danken aan de nabijgelegen Coenhaven, die in 1924 door koningin Wilhelmina werd geopend. De Coenhaven is op haar beurt weer vernoemd naar Jan Pieterszoon Coen. Momenteel wordt er gewerkt aan een tweede Coentunnel, naast de bestaande, die waarschijnlijk in 2012 afgerond wordt.

Stephanie Koenen

DE LAATSTE DER HEKELDICHTEN

In 1987 vierde Hoorn de 400ste geboortedag van Jan Pieterszoon Coen. Het werd een groot feest. Iets té groot volgens toenmalig actievoerder Dirk Beemster. 'Een nationalistisch gebeuren, werd het. Met veel hoogwaardigheidsbekleders en gezagdragers. Onbegrijpelijk, vond ik toen. Nu is mijn mening wat genuanceerder.'

Als echte provo zette Dirk Beemster zich op allerlei fronten actief in. 'Vooral om me te verzetten tegen de heersende maatschappij', geeft Beemster toe. 'Ik had een heel sterk gevoel van rechtvaardigheid en wilde een betere wereld creëren. Over de daden van Coen in Banda wist ik. Ook had ik Slauerhoff gelezen. Dit soort daden mocht nooit meer gebeuren, het moest anders. Feestvieren hoorde daar natuurlijk niet bij.'

BEEMSTER VOEGDE OOK WOORDEN AAN ZIJN DADEN TOE EN WEL IN DE VORM VAN EEN GEDICHTENBUNDEL

Dossier Coen

Beemster zette allerlei acties op poten. Hij liet van zich horen in de krant, maakte foto's van besmeuringen van het beeld; hij zorgde voor zijn eigen publiek. Beemster voegde ook woorden aan zijn daden toe en wel in de vorm van een gedichtenbundel. 'Vóór die tijd was ik al literair bezig, daarom schreef ik hekeldichten over Coen en bundelde die met een aantal illustraties van Christiaan Heydenrijk en Jan Rutgers in Dossier Coen. De reacties waren verdeeld, maar niet zo sterk als in de huidige discussie - als het nu de geboortedag van Coen zou zijn, zouden we het niet zo groots vieren als in '87. Toen was er minder aandacht voor tegengeluiden. Ik kreeg wel lelijke gezichten, maar geen echte dreigementen. Mijn wijze van actievoeren was daarvoor te ongeorganiseerd. Hierdoor raakte ik zelfs een beetje geïsoleerd in mijn verzet. In '88 heb ik daar een novelle over geschreven, over de teloorgang van mijn acties: *Coensyndroom*.'

Harmonie

Na zijn felle actie tegen Coen in de jaren 80 raakte Dirk Beemster steeds meer betrokken bij ander soort acties. 'Ik richtte bijvoorbeeld de Vereniging voor Bewoners van het Havenkwartier op. Mijn acties werden steeds meer harmoniserend van aard in plaats van polariserend. Actievoeren volgens het poldermodel, zou je het kunnen noemen!

Toen de discussie over het beeld van Coen een jaar geleden weer werd opgerakeld, heb ik me er ook niet actief mee bemoeid. Wel heb ik een dossier bijgehouden van knipsels en foto's en toen het beeld van zijn sokkel werd gereden - echt, ik had er niets mee te maken - ben ik op de sokkel gaan staan met een Beemsterkaas. Maar mijn deelname aan de discussie gaat niet verder dan dit soort geintjes. Ik ben erbij betrokken, maar het doet mij geen pijn. Het beeld dat met zijn achterhoofd op de kinderkopjes is gevallen, heeft echter levenslang hoofdpijn.'

Mooi beeld

Dat Beemster zich niet meer druk maakt om Coen bewijst zijn opruimwoede. 'Twee jaar geleden heb ik mijn zolder opgeruimd en daarbij heb ik de bundels met hekeldichten die over waren allemaal weggegooid. Eén exemplaar is bewaard gebleven, dat ligt nu in het Westfries Museum. Zelf heb ik er niets meer mee, omdat mijn mentale instelling radicaal is veranderd. Ik ben voorzichtiger geworden met het innemen van een eenzijdig standpunt. Dat levert toch alleen maar conflicten op. Dat probeer ik tegenwoordig te vermijden. Binnen de discussie over Coen neemt men het steeds extremer op. Voor- en tegenstanders worden kwaad. Maar waarom? Op iets wat 400 jaar geleden is gebeurd? We kunnen ons beter richten op mensen die nog leven, zoals Bouterse, in plaats van met een beschuldigende vinger naar het verleden te kijken. In hoeverre kun je een moreel oordeel vellen over de geschiedenis en hoever kun je hierin gaan? We kunnen beter in vriendschap en vrede met elkaar leven, dat zou beter voor de stad zijn. En trouwens, het beeld zelf is niet eens zo slecht. In de negentiende eeuw maakten ze mooie standbeelden en daar is Coen er één van. Helemaal toen hij gerestaureerd en wel weer terug op zijn sokkel stond.' •

De Coen zomerfeesten van 1937

Van woensdag 30 juni tot en met zondag 4 juli 1937 was het feest in Hoorn. Jan Pieterszoon Coen zag 350 jaar geleden het levenslicht en dat moest gevierd worden in zijn geboortestad. Johan M. Ridderikhoff schreef het historisch openluchtspel *Onze grote zoon* waar maar liefst 800 mensen aan meededen. Gerard H. Boedijn verzorgde de muziek, de teksten en gedichten. De rol van Coen werd vervuld door toneelspeler Bob van Leersum. Ook de schutterij marcheerde als vanouds over de Roode Steen. Het werd een groot zomers festijn.

*Optocht Jan Pieterszoon
Coenfeesten 1937.*

*Minister-president H. Colijn legt een krans
bij het standbeeld van Coen op de Roode
Steen. Geheel links staat burgemeester
H.C. Leemhorst.*

*Koorddansers, waarzeggers en
Botsauto's op de kermis ter
gelegenheid van 350 jaar
Jan Pieterszoon Coen.*

*Coen en de Raad van Indië
ontvangen in het Westfries
Museum op zaterdag 3 juli 1937,
bij welke gelegenheid burgemeester
Leemhorst hem de Coen-medaille
overhandigt.*

Minister-president H. Colijn (links) en burgemeester H.C. Leemhorst van Hoorn bij het verlaten van het stadhuis in de Nieuwstraat, op weg naar de herdenkingsplechtigheid in de Grote Kerk.

1 Februari 1937 maandag.
Herdenkingsdienst in de Grote Kerk.
Minister-president H. Colijn staat op de kansel, op de voorste rij links zit de Hoornse burgemeester Leemhorst (met ambtsketen).

Leden van schaakvereniging Caïssa poseren in historisch kostuum voor de ingang van het stadhuis aan de Nieuwstraat.

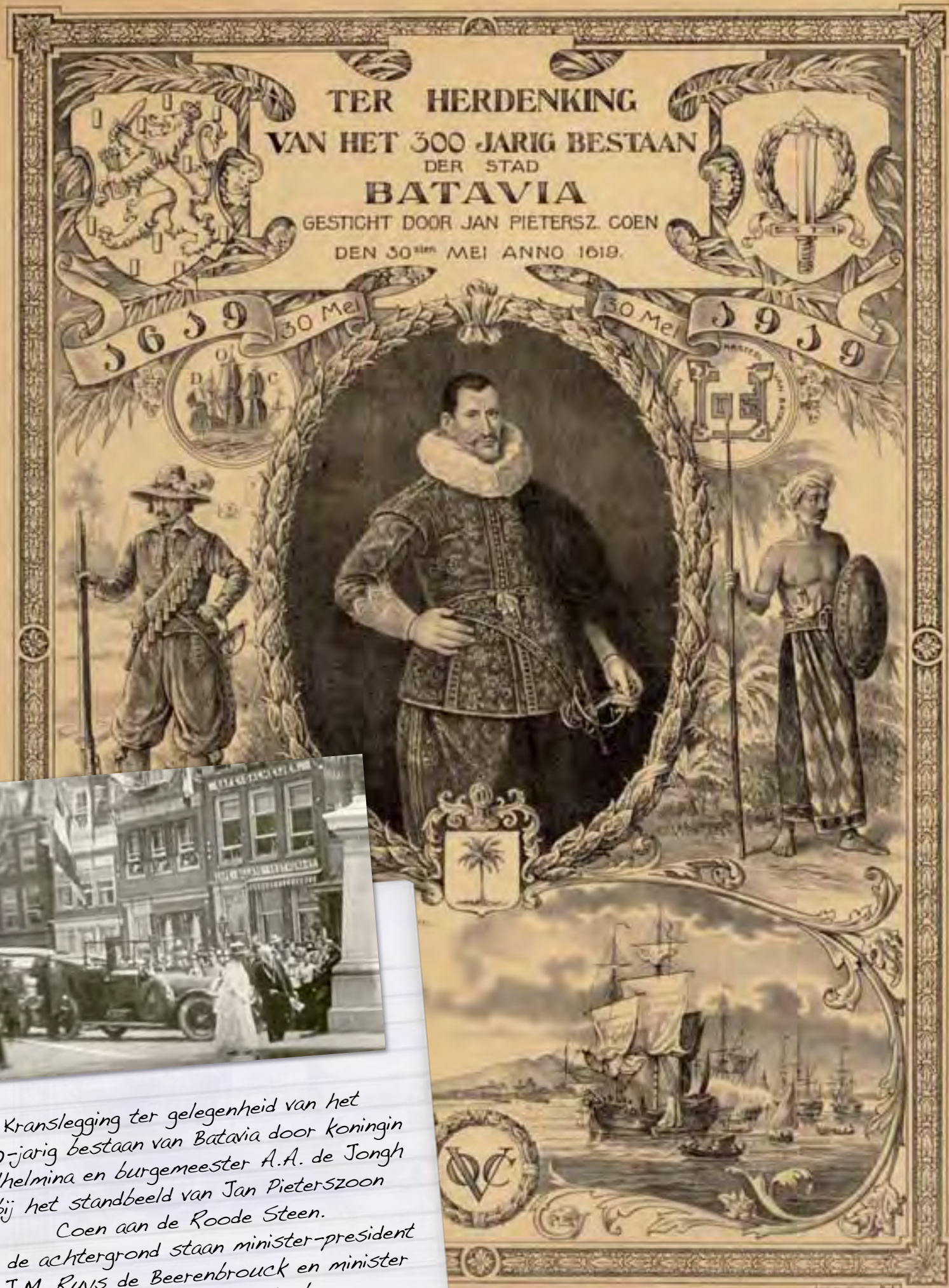
Wagen met de 'Hoornse stedemaagd' en haar twee begeleiders.

Scène uit het openluchtspel. Het oude stadhuis op de Roode Steen omstreeks 1619. Op het bordes staan (vermoedelijk) de burgemeester en vroedschappen. De uitvoeringen vonden plaats op de Vale Hen.

Ter gelegenheid van de herdenking van de geboortedag van Jan Pieterszoon Coen legt de heer A. Plesman, directeur van de KLM, een krans bij het standbeeld van Coen op de Roode Steen.

Kranslegging ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan van Batavia door koningin Wilhelmina en burgemeester A.A. de Jongh bij het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen aan de Roode Steen.

Op de achtergrond staan minister-president C.J.M. Ruys de Beerenbrouck en minister van Koloniën A.W.F. Idenburg.

Coenprijsvraag

Mijn Coen-moment

Bent u meegegaan in de rage van het Coenen? Of heeft u een ander mooi moment met het beeld beleefd? Deel het met Coen! en maak kans op een Museumjaarkaart.

Meedoen?

Om kans te maken op de Museumjaarkaart stuurt u vóór 1 juli uw Coen-foto onder vermelding van Mijn Coen-moment naar: coen@poldervondsten.nl of stuur een voldoende gefrankeerde brief naar Uitgeverij PolderVondsten, Koepoortsweg 10, 1624 AE te Hoorn.

Uit alle inzendingen wordt het meest bijzondere Coen-moment gekozen. De winnaar krijgt in de eerste week van juli bericht.

Succes!

Colofon

Redactie	Westfries Museum PolderVondsten B.V. Taalfiliaal
Medewerkers	Ad Geerdink <i>Directeur Westfries Museum</i> Cees Bakker <i>Conservator Westfries Museum</i> Emmie Sijnders <i>Historica</i> Maarten van Rossem <i>Historicus</i> Ruud Spruit <i>Oud Directeur Westfries Museum</i> Hans Lensink <i>Redacteur Vind magazine</i> Walter Lensink <i>Fotograaf Vind magazine</i> Cécile Koenjer <i>Conservator Westfries Museum</i> Jasper Rijpma <i>Historicus</i>
Vormgeving	Arwin Rood
Eindredactie	Stephanie Koenen
Administratie	Maarten Hoogland administratie@poldervondsten.nl
Uitgeverij	PolderVondsten B.V.
Adres	Koepoortsweg 10 1624 AE Hoorn telefoon: 0229 820214 info@vindmagazine.nl www.poldervondsten.nl
Druk	DeltaHage, Den Haag

Met dank aan: • Dirk Beemster • Hans Goedkoop • Peter Westenbergh • Jurrien van Goor • Gemeente Hoorn • Westfries Archief • Folkert de Jong • Oud Hoorn • Dirk Beemster • Christaan Heydenrijk • Jaap Schaper •

© Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden vernenigvuldigd of opgeslagen in enige vorm – hetzij elektronisch, mechanisch, opnamen, fotokopieën of enige andere manier – zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de uitgever. Uitgever en auteurs verklaren dat deze uitgave op zorgvuldige wijze en naar beste weten is samengesteld. Evenwel kunnen uitgever en auteurs op geen enkele wijze instaan voor de juistheid of volledigheid van de informatie. Uitgever en auteurs aanvaarden dan ook geen enkele aansprakelijkheid voor schade, van welke aard dan ook, die het gevolg zijn van handelingen en/of beslissingen die gebaseerd zijn op bedoelde informatie.

Citaten en afbeeldingen zijn met bronvermelding genoemd en waar mogelijk met toestemming van rechthebbende(n). De redactie heeft getracht alle rechthebbenden van het illustratiemateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat fotorechten zijn geschonden, dan kunnen zij zich wenden tot de redactie.

Vind

GESCHIEDENIS, ARCHEOLOGIE, KUNST EN ANTIEK

Word nu abonnee!

Een heel jaar *Vind*
voor slechts € 19,95.

Vind verschijnt vier keer per jaar,
dus nog geen € 5,- per uitgave.

Winkelprijs € 6,95

Uitgave gemist?

Maak nu uw collectie compleet. Bestel de uitgave die u nog mist. **Per stuk € 6,95** OF profiteer van onze aanbieding: **volledige jaargang 2011 voor slechts € 25,-** (beide inclusief verzendkosten).

Vind Magazine | Koepoortsweg 10 | 1624 AE Hoorn | 0229-820214 | administratie@vindmagazine.nl

www.vindmagazine.nl

BankGiroLoterij
CULTUUR MAAKT JE RIJKER
PARTNER VAN DE MUSEUMKAART

Sleutel tot 400 schatkamers Geef 'm cadeau

De Museumkaart biedt toegang tot 400 musea.
Met de Museumkaart steunt u de deelnemende musea.

Verkrijgbaar à € 44,95/€ 22,50* (excl. adm. kosten) online, via 0800-0203388 en bij 150 grotere musea.
* tot 1 juli 2012 € 39,95/€ 19,95

www.museumkaart.nl

blijf ontdekken Museumkaart